

Toimetus

K. Alasi
T. Erelt
A. Ilus
T. Kiisverk
V. Saarmets
H. Saluäär
E. Silvet (peatoimetaja)
A. Vettik (tegevtoimetaja)
K. Vilms

Toimetuse address

Tõnismägi 8
10119 Tallinn
Tel 693 5117

Väljaandja

Kirjastus Juura
Pärnu mnt 67A
10134 Tallinn
Tel 641 8519
Faks 641 8544
juura@juura.com
www.juura.com

Trükk

Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-7374

SISUKORD

TERMINI- JA KEELEPROBLEEME

P. Pikamäe. Tahtluse mõiste õigusterminoloogiline kujunemine ja suhe üldkeelega 3

H. Siigur. Mõni märkus töölepingu seaduse muutmise seaduse terminoloogia ja sõnastuse kohta 7

KEELENÕUANNET

K. Adamson. Euroopa Liit ja selle institutsioonid – mis on mis? 10

H. Saluäär. Veel kord Euroopa Liidu institutsioonide nimetustest 16

H. Ots. Ladina tähtede nimetamine võõrkeelte pruugi järgi – kas ehtsuse taotlus või edevus? 20

A. Vettik. Tuleb, võib, on soovitatav 23

TÕLKEKÜSIMUSI

U. Liivaku. Tõlkija ja keeled 28

NIMEKORRALDUSEST

M. Kallasmaa. Eesti kohanimekorralduse keerdeit. Pilkkõrvalt 32

P. Päll. Kaaskõrvalpilkkohanimede normimisele 38

VARIA

M. Kikas. Loengud seaduseelnõude koostajaile 40

Uusi seadusnimetuste lühendeid 45

TAHTLUSE MÕISTE ÕIGUSTERMINOLOOGILINE KUJUNEMINE JA SUHE ÜLDKEELEGA

Kuigi õigusmõistete tähendus ulatub tagasi üldkeelde, on Eesti karistusõiguses kasutatavate mõistete üldkeelelist tausta kahetsusväärset vähe uuritud. Ulatuslikumat diskussiooni Eesti karistusõiguse mõistestiku kujunemise ja tänapäeval kasutatavate terminite otstarbekuse üle ei toonud kaasa ka aastatel 1996–2001 toimunud karistusõiguse reformimine, kuigi sellekohaseid üleskutseid oli tehtud.¹ Pealiskaudselt on karistusõiguse terminoloogiast käsitletud vaid mõned põhimõistet, nagu *karistusõigus*,² *kriminaalvastutus*³ ja *kuritegu*.⁴ Nendegi puhul on piiratud vaid mõistete juriidiliste aspektide selgitamisega mittejuristist lugejale, mõiste üldkeelelisse tausta tungimata.

Põhjalikumalt on käsitletud eesti õigusterminoloogia üldist kujunemist aastatel 1920–1940.⁵ Keeleteadlased A. Vettik ja R. Kull on selleaegset õigussõnavara uurides leidnud, et Eesti iseseisvumisele järgnenud intensiivsest seadusloomest tingitud eestikeelse õigusterminoloogia süsteemsel kujundamisel tugineti suuresti varasemate, vene- või saksakeelsete seaduste mõistestikule.⁶ Samal seisukohal on karistusõiguse oskussõnade kujunemist uurinud õigusteadlane J. Sootak.⁷ Seega võib öelda, et eesti karistusõiguse terminoloogia areng on seotud võõrkeelsete karistusseaduste eestindamisega.

Tõlkimise käigus tuli võõrkeelsetele õigusterminitele sobivate vastete leidmiseks pöörduda üldkeele poole. Et termin peab olema võimalikult ühemõtteline, tuli üldkeelest valitud enam-vähem sobiva, kuid mitmetähendusliku sõna tähendusspektrit oluliselt piirata või isegi muuta. Mõnikord tuli oskussõna tuletada olemasolevatest sõnatüvedest või luua täiesti uus.

Vaadeldgem lähemalt karistusõigusesse kuuluvat *tahtluse* (sks *Vorsatz*, vn *умысел*) mõistet ja selle terminivaste kujunemise lugu.

XIX sajandi teisel poolel keeleteadlase F. J. Wiedemanni koostatud „Eesti-saksa sõnaraamat“,⁸ mida võib vaadelda mitte ainult kui kakskeelset tõlkesõnaraamatut, vaid ka kui üleelmise sajandi eesti keele kogu sõnavara sisaldavat teaduslikku leksikoni, kinnitab, et sõna *tahtlus* oli tolleaegses eesti keeles olemas, kuid seda kasutati tänapäevase *tahte* tähendu-

¹ J. Sootak. Kriminaalõiguse reform ja kriminaalseaduse terminid. – *Õiguskeel* 1996, nr 1, lk 10–13.

² J. Sootak, M. Luts. Kriminaalõigus või karistusõigus. – *Õiguskeel* 1996, nr 4, lk 4–8.

³ J. Sootak. Kriminaalvastutus – kas õiguskeele võõraslaps? – *Õiguskeel* 1996, nr 5, lk 46–50.

⁴ J. Sootak. Kuriteo mõiste õigusterminoloogias ja kriminaalõigusreform. – *Õiguskeel* 1997, nr 3, lk 4–8.

⁵ A. Vettik, R. Kull. Tagasivaade eesti õigussõnavara kujunemisloole (1920–1940). Tallinn 2002.

⁶ Sealsamas, lk 23.

⁷ J. Sootak. Kriminaalõiguse reform ja kriminaalseaduse terminid. – *Õiguskeel* 1996, nr 1, lk 11.

⁸ F. J. Wiedemann. Eesti-saksa sõnaraamat. 4. trükk. Tallinn 1973.

4 TERMINI- JA KEELEPROBLEEME

ses (*tahtlus* = *tahtmus* – sks *Wollen, Wille*).⁹ Sõna *tahe* (om *tahte*) Wiedemanni sõnaraamatus puudub. See ilmus eesti keelde alles XX sajandi alguses seoses keeleuendusliikumisega.¹⁰ Sõna *tahtlus* oli seega üldkeeles küll olemas, kuid mitte tänapäevases tähenduses. Seda ei tarvitatud ka õigusterminina.

Otsimaks vastust küsimusele, millist mõistet tolleaegses õigusterminoloogias *tahtluse* tähenduses kasutati, tuleb pöörduda XIX sajandil Eesti aladel kehtinud karistusseaduste esimeste eestinduste poole. Ilmselt võib üheks esimeseks vene keelest eesti keelde tõlgitud karistusseaduseks pidada 1864. aasta rahukohtute nuhtlusseadustikku, mis tõlgiti eesti keelde 1882. aastal Kohtuministeeriumi algatusel.¹¹ *Tahtluse* asemel kasutati seal mitmesuguseid keelendeid, nagu *meelega, tahtmine, oma voli* jne. Näiteks §-s 10: „... süütegusid ei arvata sugugi süüks, kui nemad on tehtud: 1) kogemata, mitte üksnes mitte meelega, vaid ka ilma ettevaatamata olemiseta ja hooletuseta ...“

Eestinduse võrdlemisel venekeelse originaaliga¹² saab selgeks, et ka algtekstis kasutatakse *умысел*’i asemel läbisegi mitut sünonüümi. Seega kinnitab kindla termini puudumine pigem tõlke autentsust kui terminoloogilist ebajärjekindlust. Seda sõna, mida meie kujunema hakkavas õigusterminoloogias just *умысел*’i kindla vastena esimesena välja pakuti, me esimestest karistusseaduste tõlgetest ei leia.

Uuesti kerkis õigusaktide tõlkimine ja seega ka juriidilise oskussõnavara loomine päevakorda pärast oma riigi loomist. 1918. aasta 19. novembri seadusega jäeti Eesti Vabariigis kehtima Vene vana, 1845. aasta nuhtlusseadustik. Selle tõlke saatis Kohtuministeerium läbivaatamiseks muu hulgas ka Tartu Õigusteadlaste Seltsile, kes asutas selleks tööks juristidest ja keeleteadlastest koosneva oskuskeelekomisjoni.¹³

Komisjoni loomine tähendas eestikeelse õigusterminoloogia sihipärase loomise ja süstemaatilise läbitöötamise algust. Karistusõiguse puhul lähtuti venekeelsest terminoloogiast.

Vene *умысел*’i esimeseks eesti vasteks pakuti *tahtvus* ja *taht* (om *tahu*), kuid mõiste *умышленно* vastetena juba *tahtvusega, meelega, meeeldi* ja *tahtvalt* kõrval ka *tahtlikult*.¹⁴ Ehkki töörihm pidas üsna paljudel juhtudel vajalikuks nuhtlusseadustiku vene terminile

⁹ Sealsamas, lk 1110.

¹⁰ Vt J. Aavik. Uute sõnade sõnastik. Tartu 1919.

¹¹ Kohtuseadused. Venekeeli alguskirjast Kohtute Ministeeriumi kordaseadmiste pääle Eestikeelde tõlgitud. St Peterburi Keiserliku Teaduste Akadeemia Trükikoda, 1882.

Väljaandes ei ole märgitud tõlkijat, kuid P. Ariste andmetel eestindati kogumikku kuuluvad seadused F. J. Wiedemanni ja J. Hurda koostöös. – Vt P. Ariste eessõna F. J. Wiedemanni „Eesti-saksa sõnaraamatu“ 4. trükile (viide 8).

¹² Уставъ о наказаніяхъ, налагаемыхъ Мировыми Судьями. – Сводъ законовъ российской имперіи. Въ пяти книгѣхъ. Под ред И. Д. Мордухай-Болтовского. Книга пятая. Томы XIII-XVI. С-Петербургъ. Русское Книжное Товарищество „Дятель“.

¹³ F. Karlson. Õigusteaduse oskussõnad. – Õigus 1920, nr 1, lk 7.

¹⁴ Nuhtlusseadustiku oskussõnad. – Õigus 1920, nr 1, lk 13.

kindla eesti vaste pakkumist põhjendada, peeti *tahtvust* *умысел*¹⁵ i vastena ilmselt sedavõrd enesestmõistetavaks, et selle kohta lisaselgitusi ei esitatud.¹⁵

Õiguskeele hilisemas arengus *tahtvus* siiski ei juurdunud, mida näitab seegi, et aastatepikkust õigusterminoloogia korrastustööd kokkuvõtvalt „Õigusteaduse sõnastikust“¹⁶ leiame *tahtvuse* asemel juba *tahtluse*. Kuid sellele on sünonüümina eelistatud¹⁷ hoopis uut terminit – *kave* (sks *Vorsatz*, vn *умысел*) ning selle tuletisi *kavene*, *kaveselt*, *kavestama*, *kavesus*.¹⁸

Kave tekkimise kohta ei ole täielikku selgust. Et sellist sõna tolleaegsetes üldsõnaraamatutes ei ole,¹⁹ võib arvata, et tegemist on „Õigusteaduse sõnastiku“ koostajate pakutud uudistuletisega. Seda väidet toetab ka J. V. Veski eessõna, kus selgitatakse uute terminite soetamiseks kasutatud viise ja võtteid. Muu hulgas nimetatakse võimalust saada verbi lihttüvedest tegevust väljendavaid nimisõnu *e*-liite abil. Ühe näitena on esitatud ka *kave*.²⁰ Kahjuks ei pea J. V. Veski vajalikuks märkida, millise verbi põhjal *kave* on tuletatud, kuid võib arvata, et selleks on *kavatsema*. Puudub ka põhjendus, miks tuleks *tahtlusele* eelistada *kavet*.

Kuigi puuduvad andmed, kuidas juristkond *kavesse* suhtus,²¹ jäi F. Karlsoni ja J. V. Veski algatus ilmselt hiljaks, sest juba 1929. aastal vastuvõetud Eesti kriminaalseadustiku § 48 tektis määratletakse *süüdluse* raskema liigina *tahtlust*. Eesti kriminaalseadustiku kehtestamisest alates võib *tahtlust* lugeda meie karistusõigusmõistete hulka kuuluvaks sõnaks, mida väljaspool oskuskeelt ei kasutatagi. Selles on lihtne veenduda, kui heita pilk suvalisse nüüdisaegsesse eesti üldsõnaraamatusse, kus *tahtluse* tähendust selgitades viidatakse vaid juriidilisele oskuskeelele.²²

On alust arvata, et *tahtluse* täielik sidumine üksnes juriidilise oskuskeelega toimus nõukogude ajal, sest kui veel enne 1940. aastat ilmunud sõnaraamatud käsitlesid *tahtlust* ühegi oskuskeelega sidumata,²³ siis 1960. aastal ilmunud „Õigekeelsuse sõnaraamatus“ kui tolleaegses kõige autoriteetsemas allikas on see sõna seotud kitsalt üksnes õigusterminoloogiaga.²⁴

¹⁵ Sealsamas, lk 13–14.

¹⁶ F. Karlson, J. V. Veski. Õigusteaduse sõnastik. Tartu 1934.

¹⁷ Terminieelistust järeldatakse sõnaartikli esitusest: põhiterminile antakse täiskirje (selgitus, vasted teistes keeltes jms), paralleel- ehk teiseselt terminilt tehakse vaid viide põhiterminile.

¹⁸ F. Karlson, J. V. Veski. Õigusteaduse sõnastik. Tartu 1934, lk 38 ja 110.

¹⁹ Nt: F. J. Wiedemann (viide 8); Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat. Tartu 1925; E. Muuk. Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Tartu 1934.

²⁰ F. Karlson, J. V. Veski (viide 18), lk 7.

²¹ Samas on *kave* venekeelse *умысел* i vastena jõudnud veel vähemalt ühte nüüdisaegsesse sõnastikku, nimelt „Vene-eesti sõnaraamatusse“, mille üks koostajaid oli J. V. Veski. – vt P. Arumaa, B. Pravdin, J. V. Veski. Vene-eesti sõnaraamat. 2. trükk. Tallinn 1975, lk 1287.

²² Nt: Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Tallinn 1999, lk 779; Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. VI kd, 1. vihik. Tallinn 2001, lk 42; P. F. Saagpakk. Sünonüümisõnastik. Brampton 1992, lk 284; A. Õim. Sünonüümisõnastik. Tallinn 1991, lk 489. Kõigis viidatud sõnaraamatutes on *tahtlust* juriidilise mõistena seletatud ettekavatsetusena, mis ei ole õige.

²³ Nt: E. Muuk (viide 19); Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat. III k. Tartu 1937.

²⁴ Õigekeelsuse sõnaraamat. Tallinn 1960, lk 658.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et tänapäeva eesti keeles on *tahtlus* juriidilisesse erialakeelde kuuluv sõna, millel iseseisev üldkeelne tähendus puudub, kuid mis on algselt seotud tahet tähistava sõnatüvega. Nüüdisaegses karistusõigusdogmaatikas tähendab *tahtlus* isiku poolt koosseisupäraste asjaolude teadmist ja tahtmist. Karistusseadustiku § 16 kohaselt jaguneb tahtlus kolmeks liigiks: kavatsetuseks ning otseseks ja kaudseks tahtluseks. Nimetatud kolmest tahtluse liigist puudutab tahtmine otseselt vaid kõige raskemat tahtluse liiki – kavatsetust. Otsese ja kaudse tahtluse puhul ei ole see, kas isik oma teo tagajärgi tahab, üldse oluline. Piisab vaid sellest, kui ta näeb nende saabumist ette või vähemalt peab seda võimalikuks. Seega ei vasta *tahtlus* õigusterminina tänapäeval enam sellele, mida üldkeeles keelendite *tahe* ja *tahtma* all silmas peetakse.

Tahtluse tulek õigusterminoloogiasse on hea näide selle kohta, kuidas oskussõnavara kujundamisel on laenatud keelend üldkeelest ning loodud sellest spetsiifiline õigustermin, millel on üldkeeleaga võrreldes täiesti uus sisu. *Tahtluse* puhul on segaduste ärahoidmine sellevõrra lihtsam, et ka tänapäeva eesti kirjakeel ei pea seda enam üldkeelde kuuluvaks sõnaks, vaid mõtestab seda kui juriidilist oskuskeelendit.

Kui otsida üldkeelest karistusõiguslikule *tahtlusele* kõige lähedasemat tähenduslikku vastet, siis võiks selleks olla *meelega tegemine*, samal ajal kui *kogemata tegemine* iseloomustab täpselt vastupidist olukorda, s.o olukorda, mis tekib juhuslikult ega ole inimese käitumisest juhitud. Peab aga kindlasti rõhutama, et sõna *meelega* annab *tahtlusele* üksnes kõige üldisema hinnangu ega haara kogu mõiste sisu. *Tahtlus* kui õigustermin on palju laiem kui üldkeelne *meelega tehtud*. *Meelega tehtule* vastab juriidiliselt üksnes tahtluse kõige raskem alaliik – *kavatsetus*. Kuid *tahtlus* hõlmab ka *kaudse tahtluse*, s.o mingi asjaolu võimalikuks pidamise, mida aga üldkeeles keegi vaevalt enam sihilikuks ehk meelega tegutsemiseks peab.

PRIIT PIKAMÄE,
Tallinna Ringkonnakohtu kohtunik

MÕNI MÄRKUS TÖÖLEPINGU SEADUSE MUUTMISE SEADUSE TERMINOLOOGIA JA SÕNASTUSE KOHTA

Töölepingu seaduse (TLS) muutmise seaduse võttis Riigikogu vastu kiirendatud korras käesoleva aasta 22. aprillil. Seepärast oleks kohatu teha eelnõu koostajatele etteheiteid terminoloogilise ebajärjekindluse, stiili ebaühtluse jm pärast. Need tulenevad suurelt osalt teistest töösuhteid sätestavatest seadustest. Üldiselt on tehtud parandused ja täiendused sõnastatud arusaadavalt. Kuid seaduse parema rakendumise huvides ja arvestades, et uue TLS-i eelnõu ettevalmistamine jätkub, tuleks mõnele puudusele siiski tähelepanu juhtida.

1. Paragrahvis 2¹ on öeldud, et Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatakse loetelu kerge- test töödest, mida on lubatud teha 13–14-aastastel alaealistel ja 15–16-aastastel *kooliko- hustuslikel* alaealistel. Tekib küsimus, kas see loetelu kehtib ka nende 15–16-aastaste alaealiste kohta, kes mingil põhjusel ei ole koolikohustuslikud. Sama paragrahvi lõike 3 punktis 5 esitatakse selliste tööde loetelu, mis oma laadi või töökeskkonnas toimivate ohutegurite tõttu ohustavad alaealise (loe: kõigi alaealiste) tervist. Kumba loetelu tuleks kohaldada mittekoolikohustusliku 15–16-aastase alaealise suhtes? Ja mida teha siis, kui antav töö ei kuulu kummassegi loetellu? Seni kehtinud loetelude puhul otsustas 13–14-aastase alaealise tööle lubamise kohalik tervishoiutalitus. Juristina arvan, et seda praktikat tuleb jätkata. Loetelu kergetest töödest, mille tegemine ei ohusta alaealise tervist, peaks aga kehtima kõigi 13–16-aastaste alaealiste kohta.

2. Kui tööandja vahetub majandusüksuse või selle iseseisva osa teisele isikule ülemineku tõttu (TLS §-d 6–6³), seonduvad töötajate ja tööandjate õigused ning kohustused tihtipeale ülemineku momendiga. Mida üleminekuna käsitada, see TLS-ist ei selgu. Arvestades aga TLS-i kasutajate suurt hulka ja seaduse kasutamise sagedust, võiks üleminek olla sõnaselgelt määratletud isegi siis, kui see põhjustab mõne teise seaduse sätte dubleerimist.

3. TLS-i § 26 lõike 1 punkt 7 räägib *tööajanormi* kindlaksmääramisest kui töölepingu kohustuslikust tingimusest. TLS-i § 98 lõike 1 kohaselt ei loeta töötaja keeldumist tööajanormi suurendamise või vähendamise ettepanekust asjaoluks, mis tingib töö lõppemise.

Kummalgi juhul ei ole õige kasutada *tööajanormi*.

Esiteks ei määrata töölepingus *tööajanormi*, vaid *tööaja kestust normi piires*. Töö- ja puhkeaja seaduse §-de 4 ja 5 kohaselt määratakse riiklik *tööajanorm* seadusega või seaduse alusel antud aktiga. Üldist riiklikku tööajanormi võib vähendada kollektiivlepingu, tööandja ühepoolse otsuse või tööandja ja töötaja kokkuleppe alusel tingimusel, et töötasu ei vähe- ne. Ükskõik mille alusel tööajanormi ka ei kehtestataks, töölepingus saab kokku leppida

8 TERMINI- JA KEELEPROBLEEME

ikkagi ainult selles, kas töötaja asub tööle töötingimustele ettenähtud *tööajanormi kogu ulatuses*, s.o täistööajaga, või *tööajanormi osalises ulatuses*, s.o osalise tööajaga. Järelikult saab töölepingus kokku leppida vaid *tööaja kestuses*.

Teiseks, on mõttetu täiendada TLS-i § 98 lõiget 1 sättega, mille kohaselt ei ole töötaja keeldumine tööajanormi suurendamise või vähendamise ettepanekust asjaolu, mis tingib töö lõppemise. Riiklik tööajanorm on maksimaalsuurus, mida ei ole lubatud kokkuleppega ületada. Kui riik ise peaks tööajanormi suurendama (nt lühendatud tööaja puhul), siis selleks võib ta küll töötajate ja tööandjate arvamust küsida, kuid nende nõusolekut ta ei vaja. Mitteriiklike tööajanorme võib riiklike tööajanormide piires muuta vaid poolte kokkuleppel. Samuti on lubatud poolte kokkuleppel alatiseks või ajutiseks muuta töötundide arvu, ilma et mindaks üle täistööajale. Ei ole võimatu ega seadusega vastuolus, kui pooled lepivad kokku, et osalise tööajaga töötaja töötab ajutiselt täistööajaga.

TLS-i §-s 63¹ ei ole tegemist tööajanormi muutmiselega, vaid töölepingus määratud tööaja kestuse muutmiselega. Kui täistööaja norm on 8 tundi päevas ja töötaja töötab osalise tööajaga 4 tundi, kokkuleppel tööandjaga aga hakkab töötama 6 tundi päevas, jääb ta ikka osalise tööajaga töötajaks, sest muutunud ei ole tööajanorm, vaid päevase tööaja kestus.

TLS-i § 63¹ sisu ja pealkiri on vastuolus. Paragrahvi sisuks on tööaja kestuse muutmise töötaja taotlusel, kuid ikkagi tööandja nõusolekul, s.o poolte kokkuleppel. Pealkirjas aga räägitakse tööajanormi muutmise töötaja nõudel. Kuid *taotlus* ja *nõue* on ju eri sisuga mõisted.

4. TLS-i § 27 lõike 4 kohaselt muutub määratud tähtajaga leping määramata tähtajaga lepinguks, kui ta on sama töö tegemiseks sõlmitud määratud ajaks rohkem kui kaks korda järjest. Tingimus on, et eelmise lepingu lõppemise ja järgmise sõlmimise vaheline aeg ei ole pikem kui kaks kuud. Niisugune leping muutub pärast kolmandat määratud ajaks sõlmimist määramata ajaga lepinguks. Kuid TLS-ist ei leia selget vastust küsimusele, kas järgida määramata tähtajaga lepingu puhul kolmanda või esimese lepingu sõlmimise kuupäeva. Arvestades tööõiguses kehtivat soodsama sätte põhimõtet, tuleks allakirjutanu arvates lugeda määramata tähtajaga lepingu alguseks esimese lepingu sõlmimise aeg.

Kahjuks on jäänud § 27 lõikes 4 sõnaselgelt ütlemata, et määratud tähtajaga tööleping võib muutuda määramata tähtajaga töölepinguks vaid siis, kui sama tööd tehakse sama tööandja või selle õigusjärglase juures. Kui sama tööd tehakse nimetatud tingimustel eri tööandjate juures, on määratud tähtajaga töölepingu muutumine määramata tähtajaga töölepinguks võimatu.

Ühe lepingu lõppemise ja uue lepingu sõlmimise sidumine vaheaja kestusega on üldse küsitav. Õigem oleks siduda lubatava vaheaja kestus ühe lepingu lõppemise ja teise lepingu järgi tööle asumisega, sest lepingu sõlmimise ja tegeliku tööle asumise aeg võivad oluliselt erineda.

5. Paragrahvide 125 ja 134 vormistamisel on juhtunud eksitav viga. Seal räägitakse 15–18-aastasest alaealisest. Ometi on teada, et täisealiseks saadakse 18-aastaselt. Piirvanustele osutamise korral arvestatakse viimane vanus vanusepiiri sisse. Seega peaks §-dest 125 ja 134 jäelduma, et ka 18-aastane kuulub alaealiste hulka. Mõeldud on 15–17-aastast alaealist.

6. Paragrahvi 10¹ pealkiri on „Ebavõrdse kohtlemise keelust seadusega lubatud erandid“. Paragrahvis nimetatakse näiteks raseduse, sünnituse ja laste kasvatamise puhul tehtavaid eeliseid, soodustusi puuetega töötajatele ning isiku soo ja keeleoskuse arvestamist. Allakirjutanu arvates ei ole siin tegemist *eranditega* võrdse kohtlemise põhimõttest, vaid just *võrdse kohtlemise tagamisega*, lähtudes töötajate isikuomadustest ja riiklikult tunnustatud vajadusest. Sellekohaselt oleks võimalik sõnastada ka TLS-i § 10¹.

HEINO SIIGUR,
TÜ emeriitprofessor

EUROOPA LIIT JA SELLE INSTITUTSIOONID – MIS ON MIS?

Euroopa Liidust kõneldakse ja kirjutatakse järjest rohkem. Veel mõni aeg tagasi ei osanud seda teemat päris omaks pidada, aga nüüd ei möödu päevagi, ilma et meedias lahataks Euroopa Liiduga seostuvat. Paljude asutuste asjaajamises on tähtsal kohal eurodirektiivid ja nende kohaldamine. Juurde tuleb inimesi, kelle igapäevatöö nõuab Euroopa Liidu struktuuri ja terminoloogia head tundmist. Kõik on ladus ja arusaadav, kuni lugeda üksikküsimusi valgustavaid kirjutisi või kronoloogilisi ülevaateid Euroopa Liidu kujunemise kohta. Viimati nimetatutest on hästi näha, missuguseid lepinguid on sõlmitud, missuguseid instantsse loodud või kuidas neid ümber korraldatud. Asjad on seatud loogilisse järjestusse ning terminite ja nimetuste kasutus paistab ühtlane. Euroopa Liidu õigusakte ja nende alusel loodud Eesti seadusi lugedes aga selgub, et termineid ja nimetusi ei kasutata sugugi üheselt ja järjekindlalt. Näiteks olgu terminikogum, mille komponendid pärinevad seadustest ja nad peaksid märkima ühtsama mõistet:

Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriik,
Euroopa majanduspiirkonna liikmesriik,
Euroopa Majanduspiirkonna lepingu osalisriik,
Euroopa majanduspiirkonna osalisriik,
Euroopa Majanduspiirkonna lepingu liikmesriik,
Euroopa majanduspiirkonna lepingu liikmesriik.

Varieeruvust põhjendab asjaolu, et Euroopa riikide koostöö on üsna ammune. Elu on arenenud, sidemed on teisenenud, institutsioonide funktsioonid ja nimetused on muutunud. Raskusi süvendab see, et eri aegadel sõlmitud koostöölepingud ning väljaantud määrused ja direktiivid on jõus, kuigi institutsioone on ümber nimetatud ja nende ülesandeid on muudetud. Need dokumendid on jõudnud ka eesti keelde ja neist lähtutakse Eesti seadusloomes. Et seos Euroopa alusaktidega oleks ühene ja kohe äratuntav, hoitakse tõlkides kinni originaali sõnastusest. Kui selles nimetatakse Euroopa Ühendust, sest Euroopa Liitu akti vastuvõtmise ajal veel polnudki, siis niisamuti tehakse Eesti õigusaktis, kuigi praegu on olemas Euroopa Liit, mille liige Eesti on. Kokkulepped reguleerivad praegust asjaajamist, kuid nende sõnakasutus tekitab segadust. Sageli sõltub eurodokumentide keel tõlkija eruditsioonist või ametniku asjatundlikkusest.

Kui lugeda lauset “Konkurentsiamet teeb koostööd Euroopa Liidu liikmesriikide konkurentsiküsimustega tegelevate organitega ja Euroopa Komisjoniga Euroopa Ühenduse konkurentsieeskirjade kohaldamisel Euroopa Liidu õigusaktidega sätestatud tingimustel ja korras”,¹ tekib küsimus, kuidas on Euroopa Liidu liikmesriigid seotud Euroopa Ühendusega.

¹ Vt konkurentsiseaduse § 56 lg 2.

Teine näide on pärit selle aasta juunis vastuvõetud strateegilise kauba seaduse muutmise seadusest. Seal on definitsioon: “Transiit on käesoleva seaduse tähenduses: 1) kahe-
guse kasutusega kauba vedu Euroopa Ühenduse välisest (edaspidi *ühenduseväline*) riigist läbi Eesti teise ühendusevälisesse riiki...” Veidi hiljem on tekst: “9) seadust täiendatakse §-ga 5¹ järgmises sõnastuses:

”§ 5¹. Strateegilise kauba Euroopa Ühenduse sisene edasitoimetamine

(1) Sõjalise kauba ja EL Nõukogu määruse 1334/2000/EÜ IV lisas loetletud kahe-
guse kasutusega kauba toimetamisel Euroopa Liidu liikmesriigist Eestisse või Eestist Euroopa Liidu liikmesriiki (edaspidi *ühendusesisene edasitoimetamine*) teatatakse eriloa, kauba ja selle teekonna täpsed andmed elektrooniliselt või faksi teel tollile vähemalt 24 tundi enne kauba üle Eesti riigipiiri toimetamist.””

Uue paragrahvi pealkiri nimetab Euroopa Ühendust, tekstis on juttu Euroopa Liidust. Kauba toimetamist ühest Euroopa Liidu liikmesriigist teise nimetatakse ühendusesiseks edasitoimetamiseks. Miks mitte liidusesiseks? Niisugune sõnakasutus häirib. Tekstist endast ei selgu, miks kord nimetatakse Euroopa Ühendust, siis jälle Euroopa Liitu. Kas termin *ühendusesisene* tuleb nimetusest Euroopa Ühendus või mõeldakse hoopis Euroopa Liitu kui riikide ühendust? Seda laadi arusaamatust tuleb aeg-ajalt ette.

Terminite ja nimetuste õiget kuju ja tähendust on kõige otstarbekam kontrollida sõnastikest ja käsiraamatutest. Nende lehitsemisel selgub, et sealtki ei saa mitte alati üheseid vastuseid: kord erineb kirjapilt, kord on selgitus sootuks teine. Nii tekkis mõte kõrnutada teabeallikais esitatut. Piirdun levinumate nimetustega, mille kasutamisel on tekkinud küsitavusi.

Sirvisin paari käsiraamatut ja vaatasin Internetist asjakohaseid sõnastikke. Valik oli üsna juhuslik ega pretendeeri täiuslikkusele. Kasutasin neid allikaid, mis olid mulle kergesti kättesaadavad või mida olin harjunud silmitsema. Tekkinud mõtted esitan märksõnade kaupa.

Euroopa Liit

Maastrichti lepingu alusel loodud ja alates 1993. aastast Euroopa riike ühendava organisatsiooni nimetus on kõikides allikates esitatud ühtemoodi, samuti lühend EL.

Euroopa Ühendus, Euroopa ühendus, Euroopa ühendused, Euroopa Ühendused

Siinses reas orienteerumiseks peab jälgima Euroopa riikide koostöö ajalugu. Euroopa integratsioon algas majanduskoostööst mõnes valdkonnas. Selgitav tekst pärineb Euroopa Liidu terminite Interneti-sõnastikust² märksõna alt *Euroopa Ühendused*.

² Euroopa Liidu terminite sõnastik. – <http://www.euabc.com>.

“Kolm ühendust moodustavad rahvustest kõrgemal seisva Euroopa Ühendused. Need ühendused on:

- Euroopa Majandusühendus (EEC), loodi Rooma lepinguga 1957. a (nüüdne Euroopa Ühendus).
- Euroopa Aatomienergiaühendus (EURATOM), loodi Euratomi lepinguga samuti 1957. a.
- Algne Euroopa Sõe- ja Teraseühendus (ECSC), loodi Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse lepinguga 1951. a.

Nende kolme ühenduse institutsioonid liideti liitmislepinguga 1967. aastal, kuigi ühendused ise jäid juriidiliselt iseseisvateks organisatsioonideks. Maastrichti leping andis 1992. aastal juriidilise aluse Euroopa Majandusühenduse (EEC) nimetuse asendamiseks Euroopa Ühendusega. Lepinguga loodi ka Euroopa Liit, millega liideti ühenduste rahvusülesed valdkonnad valitsustevaheliste välis- ja julgeolekupoliitika ning justiits- ja siseküsimuste valdkondadega. Euroopa Ühenduse üldkasutatav nimetus on praegu *Euroopa Liit* ehk *EL*, kuigi juriidiliselt eksisteerib ka *Euroopa Ühendus*.

Tulevik. Põhiseaduse projekt teeb ettepaneku liita Euroopa Ühendus ja Euroopa Liit üheks poliitiliseks organisatsiooniks – Euroopa Liiduks, mis katab kõiki koostöövaldkondi ja annab Euroopa Liidule juriidilise isiku staatuse.”

Paraku ei lihtsusta selgitus nimetustes orienteerumist. Juba märksõna enda ortograafia tekitab küsitavusi. Kui peetakse silmas kolme ühendust, siis peab neid nimetama väiketähteliselt *Euroopa ühendused*. Suurtähega *Euroopa Ühendus* on Euroopa Majandusühenduse hilisem nimetus. Raskesti lahti mõtestatav on tsitaadis olev lause: „Euroopa Ühenduse üldkasutatav nimetus on praegu *Euroopa Liit* ehk *EL*, kuigi juriidiliselt eksisteerib ka *Euroopa Ühendus*”. Tuleviku suhtes on definitsioon optimistlik, sest siis jääb kehtima üks nimetus – *Euroopa Liit*. Võib eeldada, et õigusaktidest ei kao ka *Euroopa Ühendus*.

Eesti Õiguskeele Keskuse terminibaas ESTERM³ annab märksõna *Euroopa Ühendus (EÜ)*. Selle tähendust on selgitatud Euroopa Liitu kommenteerivas artiklis: “Euroopa Liit kätkeb endas kolme ühendust (Euroopa Ühendus, Euroopa Sõe- ja Teraseühendus ning Euroopa Aatomienergiaühendus) ning veel kahte tugisammast (ühine välis- ja julgeolekupoliitika ning koostöö justiits- ja siseküsimustes).”

Euroopa Parlamendi terminibaas⁴ mõistab ka Euroopa Ühenduse (EÜ) all endist Euroopa Majandusühendust (EMÜ), mis nimetati Maastrichti lepinguga 1992. aastal ümber.

³ Eesti Õiguskeele Keskuse terminibaas ESTERM. – <http://www.legaltext.ee>.

⁴ Vt Euroopa Parlamendi koduleht. – <http://www.europarl.eu.int>.

Trükiallikad näitavad *Euroopa Ühendust* kui Euroopa Majandusühenduse uut nimetust,⁵ Euroopa Liidu esimest tugisammast ehk ühenduse mõõdet, mis vastab Euroopa Ühenduse asutamislepingus sätestatule (liidu kodakondsus, ühenduse poliitika, majandus- ja rahaliit),⁶ ning selle all on silmas peetud ka ükskõik mis vallas koostööd tegevaid Euroopa riike.⁷

Lühendamisel on lähtutud nii inglise keelest (*Euroopa Majandusühendus – EEC*, *Euroopa Sõe- ja Teraseühendus – ECSC*) kui ka eesti keelest (*Euroopa Majandusühendus – EMÜ*, *Euroopa Sõe- ja Teraseühendus – ESTÜ*, *Euroopa Aatomienergiaühendus – EURATOM*). Valdav ja ühtlasi otstarbekam on eesti lühendite kasutamine.

Pikast näitestikust koorub järeldus, et vaadeldud nimetusi peaks kasutama järgmises tähenduses:

Euroopa Ühendus on varasem Euroopa Majandusühendus, juriidiline isik. Ortograafiareeglid ei luba suurtähelist mitmust – *Euroopa Ühendused*.

Euroopa ühendus on üks kolmest ühendusest: Euroopa Majandusühendus, Euroopa Aatomienergiaühendus või Euroopa Sõe- ja Teraseühendus.

Euroopa ühendused on kaks või kolm kolmest ühendusest.

Ortograafiareeglite kohaselt ei saa õigeks pidada ühesõnalise, suurtähega algava *Ühenduse* kasutamist *Euroopa Ühenduse* tähenduses. Kui kontekstist on arusaadav, millest jutt on, sobib väiketäheline *ühendus*, või – veelgi parem – lühend *EÜ*.

Euroopa Parlament

Vaadeldud allikad annavad selle nimetuse ühesugusel kujul, üksnes Euroopa Liidu terminite Interneti-sõnastik esitab variandi *EL-i Parlament*. Seletatud on seda mõistet üsna ühtemoodi kui iga viie aasta tagant valitavat kodanike esinduskogu.

Euroopa Ülemkogu

Nimetus on kasutusel ühtlaselt ja ühessamas tähenduses: see märgib Euroopa Liidu liikmesriikide riigipeade ja valitsusjuhtide korrapäraseid kohtumisi, mis algasid 1975. aastal. Ometi leidub sellelgi nimetuse puhul allikas, mille kasutus erineb teiste omast. Nimelt, Euroopa Liidu käsiraamatus ei olegi nimetatud niisugust instantsi nagu Euroopa Ülemkogu. Valitsusjuhtide kogunemise kohta on kirjas, et Euroopa Nõukogus kogunevad kõigi liikmesriikide

⁵ G. Harris, A. Hasenknopf. Euroopa Liidu käsiraamat ja ametinimetused. Tallinn 1996; Euroopa Liidu terminite sõnastik.

⁶ Euroopa Liidu terminite sõnastik.

⁷ W. Weidenfeld, W. Wessels. Euroopa Liit: A–Y. Tallinn, 1999.

valitsusjuhid kord kuue kuu tagant. Ometi ei ole Euroopa Nõukogu Euroopa Liidu organ. See on kogu Euroopat hõlmav valitsustevaheline organisatsioon, millel on 45 liikmesriiki. Tegevusvaldkondadest on esikohal inimõigused, kultuur ja haridus. Selgituses on käsiraamatud hoiatanud, et seda ei tohi segi ajada Euroopa Ülemkoguga⁸ ega Euroopa Liidu Ministrite Nõukoguga.⁹ Ilmselt on kasutusvead sedavõrd silmatorkavad, et on peetud vajalikuks juhtida tähelepanu võimalikule segadusele.

Euroopa Liidu Nõukogu

See on Euroopa Liidu peamine otsuseid tegev institutsioon, mis koosneb liikmesriikide ministritest. Neljas allikas¹⁰ on institutsiooni nii nimetatudki, neist Eesti Õigustõlke Keskuse seletussõnastik ja ESTERM lisavad, et vahel on seda nimetatud lihtsalt nõukoguks või ministrite nõukoguks. Et kasutuses on ka *Euroopa Nõukogu*, ei ole täiendita nimetusest aru saada, missugust nõukogu silmas peetakse. Euroopa Liidu käsiraamat kasutab nimetust *Ministrite Nõukogu* ja Euroopa Liidu terminite sõnastik väiketähest *ministrite nõukogu*, märksõna *Euroopa Nõukogu* selgituses ka keelereegleid eirava esitähelkombinatsiooniga *Ministrite nõukogu*. Viimati märgitud kasutus ei ole eesti keele ortograafiaga kooskõlas. ESTERM viitab sünonüümidega *Euroopa Ühenduste Nõukogule* ja *ministrite nõukogule*.

Suurtähteline *Ministrite Nõukogu* viitab nimetuse ametlikkusele. Niisugune paralleelkasutus ei sobi, sest igal institutsioonil saab olla vaid üks ametlik nimetus.

Euroopa Komisjon

Euroopa Parlamendi kodulehel on selle kohta järgmine selgitus: institutsioon, millel on õigus algatada ühenduse õigusakte; mis viib ellu Euroopa Liidu ühiseid poliitikaid; vastutab eelarve täitmise eest ja jälgib, et õigusaktide rakendamine oleks asutamislepingutega vastavuses. Niisugune definitsioon ise tekitab arusaamatust. Mida mõelda *ühenduse* all? Kas komisjon ajab Euroopa Liidu asja ja siis veel ühenduse oma ka? Mille asutamislepinguid silmas peetakse ja kui palju neid on? Ainus järeldus, et selgitus on laialivalgub ja et ta on mõistetav üksnes neile, kes asjade sisu juba niikuinii teavad. Euroopa Liidu terminite Interneti-sõnastik toob välja ka väiketähtlase kuju *Euroopa komisjon* ja lisab rööpterminina *EL-i komisjon*, kusjuures sisuseletus on esitatud märksõna *Komisjon* all. Weidenfeldi ja Wesselsi „Euroopa Liit: A – Y“ peab vajalikuks täpsustada: õige nimega *Euroopa Ühenduste Komisjon*. Nimetust ei ole omaette märksõnana ESTERM-is, seal on nimetus *Euroopa Ühenduste Komisjon*, mille lühema kujuna on antud *Euroopa Komisjon* ja *komisjon*. Süsteemi, mille osad on *Euroopa Parlament*, *Euroopa Ülemkogu* ja *Euroopa Kohus*, sobib kenasti *Euroopa Komisjon*.

⁸ Euroopa Liidu terminite sõnastik; Euroopa Parlamendi koduleht.

⁹ Euroopa Liidu terminite sõnastik.

¹⁰ Euroopa Liidu reform: institutsioonid, poliitika, laienemine. Seletussõnastik. Eesti Õigustõlke Keskus 1999, W. Weidenfeld, W. Wessels. Euroopa Liit: A–Y. Tallinn 1999; ESTERM; ja Euroopa Parlamendi koduleht.

Euroopa Kohus

Euroopa Liidu kõrgeim kohtuvõim, kes tagab seaduste järgimise liidu lepingute kohaldamisel ja tõlgendamisel. Nimetus on esitatud kõigis vaadeldud allikates. Mitmed neist pakuvad sünonüümina *Euroopa Ühenduste Kohus*, Euroopa Liidu terminite sõnastikus on märksõna *EL-i kohus*, mille alt juhatatakse *Euroopa Kohtu* juurde. Tuleb ette ka väiketähest kasutust *Euroopa kohus*. Euroopa Parlamendi kodulehe märksõna on *Euroopa Ühenduste Kohus*. Selle all on hoiatus: mitte segi ajada Rahvusvahelise Kohtuga, mis on ÜRO institutsioon ning mille asukoht on Haagis, või Euroopa Inimõiguste Kohtuga Strasbourgis. Viimati nimetatatu on Euroopa Nõukogu organ. Mitte kõik käsitletud allikad ei esita viimati nimetatud kohtuid. Lisaks ortograafiavariantidele on vaja hoolsalt jälgida, missugusest kohtuinstantsist on jutt. Ametliku nimetusena on ainuõige suurtäheline *Euroopa Kohus*.

Põgusa vaatluse põhjal tuleb tõdeda, et Euroopa Liidu peamiste institutsioonide nimetused on enamasti esitatud ühtemoodi, ometi tuleb ette arusaamatuid paralleelvorde ja segadust põhjustavat väärkasutust. Olukord muutub keeruliseks, kui lugeda sõnaraamatutes esitatud seletusi. Nendes on nimetusi kasutatud üsna meelevaldselt ning eri allikad esitavad erinevaid definitsioone. Arusaamatust põhjustab asjaolu, et nimetada tuleb Euroopa Liidu kui riikide ühenduse institutsioone ja kõiki Euroopa riike siduvaid organisatsioone. Kui kõrvuti eksisteerivad Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu Nõukogu, siis oleks ootuspärane, et kõikide Euroopa Liidu institutsioonide nimetuses oleks näidatud seotus Euroopa Liiduga. Seega *Euroopa Liidu Parlament*, *Euroopa Liidu Ülemkogu*, *Euroopa Liidu Komisjon* ja *Euroopa Liidu Kohus*. Lühem variant – *Euroopa Parlament*, *Euroopa Ülemkogu*, *Euroopa Komisjon* ja *Euroopa Kohus* – on suupärasem ja juurdunud. Kõnekeel pakub *europarlamenti* (niisugune märksõna on ÕS-iski). Keeles toimiva lühennemistendentsi põhjal võib oodata, et kunagi tulevikus saab ametlikuks nimetuseks *Europarlament*.

Selge on, et nimetuste korrastamise alus peab olema Euroopa Liidu ühtne süsteem. Ainuüksi Eestis ei ole võimalik uut süsteemi luua. Ometi tuleb meil olla järjekindel suure ja väikese algustähe kasutamises. Rööpvormid *Euroopa Liidu nõukogu* ja *Euroopa Liidu Nõukogu* ei ole lubatud. Lähtuma peab põhimõttest, et tegu on ametliku nimetusega ja see tuleb kirjutada suurtähega.

KAI ADAMSON,
Riigikogu Kantslei keeleteimetaja

VEEL KORD EUROOPA LIIDU INSTITUTSIOONIDE NIMETUSTEST

Kommentaari Kai Adamsoni artiklile

Euroopa Liiduga seotud nimetuste ja terminite alast asjatundmatust esineb nii Euroopa Liidu tekstide tõlgetes, sõnaraamatuis, Interneti-väljaannetes kui ka Eesti õigustekstides, ametiasutuste kodulehtedel, ajakirjanduses ja mujal. Väga sage ja häiriv viga on *Euroopa Nõukogu* kui Euroopa Liidu välise organisatsiooni ärasegamine *Euroopa Ülemkoguga* või *Euroopa Liidu Nõukoguga* (vaadake näiteks Konkurentsiameti kodulehte või Riigi Teatajat, kus viidatakse Euroopa Nõukogu direktiividele). Autoriga võib seega nõus olla, et põhitähtsused tuleb endale selgeks teha või siis üle korrata.

Omajagu segadust tekitab see, et terminoloogia muutub ajas, sest mõisted muutuvad – tuleb juurde uusi mõisteid, olemasolevad mõistemahud vähenevad või suurenevad jne. See on loomulik protsess. Euroopa Liidu ajalugu võib mõõta juba rohkem kui 50 aastaga. Selle aja jooksul on tekkinud uusi institutsioone ja ümber nimetatud vanu. Nõndasamuti on laienenud institutsioonide pädevusvaldkonnad, mis muutuvad veelgi praegu arutusel oleva Euroopa põhiseaduse lepinguga. Tekstides, eriti õigustekstides elavad vanad „kihistised” oma elu (näiteks see, et *Euroopa Ühendus* eksisteerib paralleelselt *Euroopa Liiduga*). Sinna ei saa midagi parata.

Selguse saamiseks on kõige lihtsam pöörduda **Euroopa Liidu kodulehele** <http://europa.eu.int/>, mis on üsna suures ulatuses kättesaadav ka eesti keeles. Alustage lingi alt “EL lühidalt” http://europa.eu.int/abc/index_et.htm. Sealsed tõlked on üldjoontes autoriteetsed ja usaldatavad, ehkki apsudeta ei pääse nemadki.

Eesti Õiguskeele Keskus (endine Eesti Õigustõlke Keskus) asus Euroopa Liidu õigusakte tõlkima 1996. aastal. Hiigeltöö lõppes 2004. aasta mais, kui tõlkeülesande võtsid üle Euroopa Liidu institutsioonid. Selle ajaga tõlgiti Eestis aga umbkaudu 80 000 lehekülge õigusakte, sealhulgas põhilepingud. Need on lisaks Euroopa Liidu võrgukohtadele praegu kättesaadavad **Eesti Õiguskeele Keskuse kodulehel** www.legaltext.ee. Mõistagi ei ole tõlkijad eksimatud, kuid õigustõlkekeskuses tõlgitud õigusaktid on vähemalt institutsioonide või põhilepingute nimetamisel järjepidevad ja kooskõlas kehtivate õigekirjareeglitega.

Eesti Õiguskeele Keskus on tõlketöö kõrvalt koostanud terminibaasi ESTERM, mis on viimastel aastatel olnud Internetis kõigile kasutada. ESTERM on aga tõlkepõhine, tõlkimist toetav terminibaas, mis ei ole võrreldav süstemaatilise sõnaraamatuga. Seega ei saa sealt ka süstemaatilist ülevaadet Euroopa Liidu institutsioonide kohta. Euroopa Liidu struktuuris, põhilepingutes ja poliitikas orienteerumiseks kasutasid õigustõlkekeskuse tõlkijad kohus-

tuslikku lisamaterjali “**Inglise-eesti õigustõlke käsiraamatut**”, mis on üldsusele kättesaadav Internetis Eesti Õiguskeele Keskuse kodulehel <http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/ava.asp?m=074>. Käsiraamatus on eraldi peatükk institutsioonide kohta. Paraku ei ole käsiraamatus sisalduvat väliskasutaja jaoks ajapuuduse tõttu terminibaasi üle kantud, sest oma maja tõlkijad teadsid vasteid tõlkekäsiraamatu abil niigi.

Oma panuse Euroopa Liidu mõistete selgitamisse on andnud ka **Õiguskeel**. Paraku on aga ajakiri väikese lugejaskonnaga, mistõttu ta üldist segadust väga ei leevenda. Mainigem asjaomaseid artikleid uuesti:

- **J. Laffranque. Euroopa Liit – segaste mõistete paradiis I ja II.** – Õiguskeel 2000, nr 4 ja 5.
- **Abiks euroaktide tõlkijale. Euroopa Liit ja selle institutsioonid.** – Õiguskeel 1998, nr 1. Artikkel sisaldab ka allakirjutanu kommentaari ja põhjendusi termini *Euroopa Ülemkogu* kasutuselevõtmise kohta.
- **Abiks euroaktide tõlkijale 2. Tähtsamaid Euroopa Liidu lepinguid.** – Õiguskeel 1998, nr 2.

Usaldusväärse ja läbimõeldud allikana tuleb nimetada Eesti Õigustõlke Keskuses 1999. aastal ilmunud seletussõnastikku “**Euroopa Liidu reform: institutsioonid, poliitika, laienemine**”, mille uus, ajakohastatud variant on kättesaadav ka Internetis <http://el.hanashi.ee/docs/glossary.pdf>.

Põhjalikke selgitusi sisaldab ja lausa minientsüklopeedia on kasutatav **Andres Aule koostatud inglise-eesti-inglise “Euroopa Liidu sõnaraamat**”, mis ilmus õigustõlkebüroolt Interlex 1999. aastal. Selle sõnastiku algustäheortograafia ei ole aga kahjuks kooskõlas eesti keele ortograafiaeeskirjadega. Loodetavasti tehakse sellest ka uus, ajakohastatud väljaanne.

Usaldusväärseid ja sisukaid allikaid on veelgi. Õpetatakse ju Euroopa Liidu asju paljudes Eesti ülikoolides, kättesaadavad on mitmesugused loengumaterjalid ja ülevaateosed.

Et aga põhiteadmisi süvendada ja tuua silme ette eesti ortograafia seisukohalt korrektne kasutus, käsitlegem eespool arutatud nimetusi uuesti.

Euroopa Liit, EL (*European Union, EU*). 1993. aastal Euroopa Liidu lepinguga (ehk Maastrikti lepinguga) rajatud riigiülene struktuur, mis hõlmab kolme Euroopa ühendust (Euroopa Ühendus (EÜ), Euroopa Sõe- ja Teraseühendus (ESTÜ) ning Euroopa Aatomienergiaühendus (Euratom)), nende 25 liikmesriiki ja nende õigust kui kesket tugisammast ning lisaks neile veel kaht valitsustevahelise koostöö tugisammast: ühtset välis- ja julgeolekupoliitikat ning politsei- ja õigusosalast koostööd. Kui kontekstist on selge, missugusest liidust on jutt, kasutatakse lühendatud nimetust *liit*. Nii tehakse EL-i õigusaktide tõlgetes.

Euroopa Ühendus, EÜ (*European Community, EC*). Maastrichti lepinguga muudeti varasem Euroopa Majandusühendus (EMÜ) Euroopa Ühenduseks (EÜ). Euroopa Ühendus ei ole Euroopa Liidu asutamisega kuhugi kadunud. Euroopa Liidu määrusi ja direktiive võetakse vastu Euroopa Ühenduse asutamislepingu alusel. 1993. aastast varasemates õigusaktides viidatakse mõistagi Euroopa Majandusühendusele. Kui kontekst on selge, kasutatakse lühendatud nimetust **ühendus**; nii on tehtud EL-i õigusaktide tõlgetes. Lühendit **EÜ** kasutatakse ainult *Euroopa Ühenduse* tähistamiseks.

Euroopa ühendused (*European Communities*). Nimetus tähistab (kahte või) kolme Euroopa ühendust: Euroopa Sõe- ja Teraseühendus, Euroopa Ühendus (enne Euroopa Majandusühendus) ja Euroopa Aatomienergiaühendus. Sõna **ühendused** tuleb kirjutada väikese algustähega, lühendit **EÜ** aga kolme ühenduse tähistamiseks ei kasutata. Siinkohal tuleb teada, et ESTÜ asutamisleping sõlmiti tähtajaliselt viiekümneks aastaks ja kaotas kehtivuse 2002. aasta suvel. See aga ei tähenda, et ESTÜ oleks kadunud Euroopa Liidu õigusaktide tekstidest.

Euroopa Parlament (*European Parliament*). Euroopa Parlament on valitav kogu, kes esindab Euroopa Liidu kodanikke ning osaleb seadusandluses. Alates 1979. aastast valitakse Euroopa Parlamendi liikmed otsestel ja üldistel valimistel viieks aastaks. Kuni 2004. aasta valimiseni kuulus parlamenti 626 liiget. Pärast liidu laienemist liikmete arv suurenes. Kõnekeeles kasutatakse ka *europarlamenti*, õigusaktides, kus kontekst selge, lihtsalt **parlamenti**.

Euroopa Ülemkogu (*European Council*). Euroopa Ülemkogusse kuuluvad kõikide liikmesriikide presidendid ja/või peaministrid ning Euroopa Komisjoni president. 1974. aastal hakkasid Euroopa Liidu riikide juhtpoliitikud (riigipead ja valitsusjuhid) korraldama regulaarseid kohtumisi. See tava sai seaduseks ühtse Euroopa aktiga (1987). Ülemkogu tuleb tavaliselt kokku neli korda aastas. Seda juhib Euroopa Liidu Nõukogu eesistuja ametis oleva riigi president või peaminister. Eestikeelne termin võeti kasutusele Eesti Õigustõlke Keskuses 1997. aastal. Mitte segi ajada **Euroopa Nõukoguga** (*Council of Europe*), mis on Euroopa Liidu väline rahvusvaheline organisatsioon.

Euroopa Liidu Nõukogu ehk **ministrite nõukogu** (*Council of the European Union* või *Council of Ministers*). Euroopa Liidu peamine seadusandlik institutsioon, kes kuni 1993. aastani nimetas end **Euroopa Ühenduste Nõukoguks** (*Council of the European Communities*). Nõukogu koosneb liikmesriikide valitsust esindavatest ministritest. Käsitlervast küsimusest oleneb, kas nõukogusse kuulub rahandus- või põllumajandus- või muu minister. Nõukogu eesistujakoht vahetub liikmesriikide vahel iga kuue kuu järel. Ministrite nõukogu ei ole ametlik nimetus. Õigusaktides, kus kontekst on selge, kasutatakse lühendatud nimetust **nõukogu**.

Euroopa Komisjon (*European Commission*). Euroopa Liidu poliitiliselt sõltumatu täitevvolitustega institutsioon, kes esindab ja kaitseb Euroopa Liidu kui terviku huve. Kolme

ühenduse ühtse komisjonina moodustati liitmislepinguga 1967. aastal ja tema ametlik nimetus on ***Euroopa Ühenduste Komisjon*** (*Commission of the European Communities*). Kui kontekst lubab, võib kasutada ***komisjoni***. Euroopa Ühenduste Komisjon ei ole end ametlikult nimetanud Euroopa Liidu Komisjoniks.

Euroopa Kohus (*ing Court of Justice*). Kohtu ülesanne on tagada, et Euroopa Liidu õigusakte tõlgendatakse ja kohaldatakse kõikides liikmesriikides ühtmoodi. Kohtul on õigus lahendada liikmesriikide, EL-i institutsioonide, ettevõtjate ja eraisikute õigusvaidlusi. Ametlik nimetus on ***Euroopa Ühenduste Kohus*** (*Court of Justice of the European Communities*). Nagu komisjonigi puhul ei ole nad end ametlikult Euroopa Liidu Kohtuks nimetanud.

HILLE SALUÄÄR,
Eesti Õiguskeele Keskuse toimetaja

LADINA TÄHTEDE NIMETAMINE VÕORKEELTE PRUUGI JÄRGI – KAS EHTSUSE TAOTLUS VÕI EDEVUS?

Ettekanne Emakeele Seltsi koosolekul 2. juunil 2004

Lugupeetud Emakeele Seltsi esimees!
Väärt seltsi liikmed ja muud võimalikud lahked kuulajad!

Nii servapealse nähtuse käsitlusega nii pädeva publiku veerandtundi kulutama tulijal peaks ju ometi midagi rohkem ütelda olema, kui et temale see nähtus ei meeldi. Paraku ei ole jumalad kõnelejat õnnistanud kõrge õpetatusega filoloogia alal ning kõnelema palutuna saab ta seetõttu alguses toetuda vaid oma mõningasele logofiiliale ja toimetajapraktikale, lõpuks peab aga ikkagi apelleerima kuulajaskonna asjatundlikkusele.

Milleks? Et püüda ühiselt otsustada, kummaga siin on tegemist: kas samasuguse püüuga teabe võimalikult ehtsa, moonutusvaba vahenduse poole, mida oleme heaks pidanud võõrnimede, viimasel ajal eriti kohanimede puhul, või hoopiski ajutise eputusliku moenähtusega, makaroonitsemisega (pastatsemisega?), kniksmariihenlusega, mis võõrkeelteoskuse levides ja paranedes ning rahva selgroo sirgenedes kaob iseenesest. Esimene vääriks ainsana tõsisemat mõttevahetust, mida keelekorralduslikku tuleks teha, kui üldse teha, teise üle saab üksnes muiata.

Näib, et alguses olid *USA* ja *WC*. Seejärel ilmus *BBC*. Kuid mitte *peebetseena*, vaid *piibissiina*. Ilmus ja jäi tükiks ajaks üksi, tekitamata avalikkuses kõlavaid ristmõtteid, kuigi võinuks seda teha. Näiteks võinuks arutleda selle üle, et miks mitte kasutada *Briti Ringhäälingut*, s.o tõlgituna ja lühendamata, nagu *Ameerika Hääli*. Viimast ei kutsunud ju meil vist keegi jaama enda pruugi järgi *viioeiks*. (Millisest peaaegu eestiliku vokaalirikkuse nautimisest me ilma jääme!) Aeg-ajalt tuli ette ladina tähtede nimetamist inglise viisil, peamiselt vene keele mõjul (*junesko*). Kuidas vene keele mõjul? Venes pole ju nüüdiskeelteülese ladina tähtede nimetamise tava puududes muud teha kui võtta asju keelhaaval. Kuid pangem tähele – peale üksikute *juneskode* ja *juniseffide* ei tekkinud enne okupatsiooni kadumist siiski mingit massilist tsiitsitamist nagu vene keeles. Mäletati emakeelset aabitsat ega paistnud, et keegi oleks lugema õppinud *eibidžist*. (NB! See polnud mõeldud juhuslikus järjestuses tähtede reana – *a*, *b* ja *g* –, vaid kujuteldava kadaka-anglosakste lugemisõpiku pealkirjana, *aabitsa* väänanguna.)

Nagu kuulete, on kõneleja pealkirja neutraalsusest hoolimata hakanud värvi näitama: *tsiitsitamine*, *eibidž*, *eibissiit*. Nähtus lausa tõvena sildistatud! Kuid see, mis on hakanud eestlasele paisuva laviinina tema oma ringhäälingute kaudu pähe kukkuma, on ju ka üpris jube nuhtlus. *Piissii*, *siitii*, *tiitsei*, *tseieff* (Kennedy), *ouisiitii* (OECD), *siiaiei*, *efpiiai*, ...

tabljuu Bush, *piibiking* (B. B. King), kummaline hübriid *ennärtsii*, küll vist juba surma leidnud, aga siiski tükk aega kummitanud *aitii* (ID). Spordikommentaatorid peavad komistades teistega sammu: *NBA* on kah *enpiiei*, *enneitšelli* aga ei kuule, *NHL* on vist *eitši* „keerukuse“ tõttu *enhaaell*. Teised hõlpu saanud lühendid on *WTO* ja *www* (*tabljuu* on ikkagi üks tülikas asi, kuigi presidendi puhul pingutatakse kõvasti). *A*, *b* ja *c* on aga väga lihtsad tsiitsitada. Vahur Kersna ütleb Everesti mäel loomuliku sujuvusega: „Tõuseme *eibiisisse*“ (*advanced base camp*’i ehk ettenihutatud tugilaagrisse). Lihtsaid tähti on veel: „tulemas on uus saade – *CSF*“ (muidugi *siessai*). Teisal loitsib õõnes reklaamihääl: „Kristall digitaalses raamis! *Elsiitii*-telerid toob teieni *eltšii*!“

Iga sellise lühendi **iga tähenimetus tuleb** kuulajal lahtimõtestamiseks **eesti keelde tõlkida**. Tuttavamate lühendite puhul ja kontekstile toetumise võimaluse korral läheb see enam-vähem korda. Näiteks *elsiitii* dešifreerub *el-sii-dii* kaudu *LCD*-ks, mis tähendab *liquid crystal display*’d, võrdlemisi tuntud vedelkristallkuvarit, teate küll seda kallist lamedat, tahvikujulist. Vähem tuttavate puhul läheb inglise keele oskajalgi algoritm kaduma. Kui kuulen, et närvigaas sariini tähtis komponent on *tii-ii-emm-emm-pii*, siis aine mõistet oma senises teadmuses kohale sobitades ei ole selge, kas tegemist on *DEMMP*, *TEMMB* või *DEMMB*-ga. Tsiitsitamise puhul ju kaob erinevus *B* ja *P* ning *D* ja *T* häälduse vahel sagedamini, kui nende tähtede otse, eesti moodi nimetamisel. Sage on ka *G* ja *J* nimetuste segiajamine. (Enamasti nimetatakse *J*-i *G* nimetusega: plaadikeerutajat (*DJ*) nimetavad jüngrid tihtilugu *tiitsii*.) Hoopis segaseks läheb lugu siis, kui tsiitsitav lühend ei pärinegi inglise keelest: lühenditeatmikest pole õnnestunud leida ingliskeelset lühendit, mis koosneks tähtedest *C* ja *V*. See on küll olemas prantsuse keeles, hääldub seal umbes *seevee* ja tähendab hobujõudu, *cheval-vapeur*’i. Meie tsiitsitajad aga ütlevad inglise moodi *siivii*, kuid mõtlevad hoopiski elukäigukirjelduse ladinakeelset nimetust *curriculum vitae*’d. Kes oskaks tsiitsitamises kahtlustada roomlasi? Samasugune mõni aeg tagasi raadios kõlanud kurioosum on *juuaisii*, mis peaks justkui tähistama *UIC*-d. See aga avaneb kui *Union Internationale des Chemins de fer* (NB!). Äkki tulnuks öelda *üüiisee*? Siiski ei.

Arvan, et see inglise, prantsuse ja millise tahes pruugi järgi ladina tähtede nimetamine eesti kõnes on üldjuhul täiesti tarbetu, vaevab nii kõnelejat kui ka kuulajat mõttetult ning tekitab vaid segadust. Vahendatava sõnumi usaldusväärsus, autentsus, isegi värving ei kahane tähtede normaalse nimetamise korral peaaegu kunagi. (*Peaaegu* läks kirja vaid ühe sõnamängulise juhtumi – *NRG Energy* – tõttu.)

Oluline on ka see, et praktilises keelekasutuses ei õnnestuks iialgi järjekindlalt välja pidada eri keeltest pärinevate lühendite hääldamist nende keelte kombel.

C – ingl [sii], pr [see], it [tšii]; G – ingl ja it [džii], pr [žäe]; J – ingl [džei], pr [žii], sm [jii]; H – ingl [eitš], pr [ašš], it [akka], sm [hoo]; Q – ingl [kjuu], pr [küü] ...

Juba nende paari-kolme keele pealt korjunud erinevuste hulk näitab, et võõrkeelsete tähenimete sissenormimine eesti keelde (nt ÕS-i iga tähejaotise esimese artikli pikendusena)

oleks elluviimise seisukohalt selge utopia. Teinegi viis, eestikeelses eetris täheldatav inglise tähenimetuste pruukimine kõigi muulasladinatähekeelte puhul (praegune tegelik metsreegel¹) oleks norminguks tõstetuna niisama utopiline (haritud publik naeraks sellise normingu välja).

Päris lõpuni klaar see nähtus kogu oma kirevuses mulle siiski ei ole. Häirib näiteks üks niisugune kogemus. Välismaareisilt naasnud haritud daam kõneleb raadios kenasti ja huvitavalt kirjanikust, õhust on tunda, et tegemist pole õrnade hariduseidude latvade ponnistatud väljanäitamisega. Korduvalt kõlab kirjaniku nimi. See on *hosee andersen*. Poole saate pealt kuulama hakanu saab pärast mõningat järelemõtlemist siiski Sherlock Holmesi abita aru, kus daam on käinud. Ilmselt Põhjamaades, kus *H* on *hoo* ja *C* on *see*. Kuid siiski vist mitte Taanis endas, kust kirjanik pärit, sest siis pidanuks täieliku ehtsuse taotleja (nagu öeldud, eputis ei tundunud ta olevat) ütlema *hosee annersen*. Iseasjaks jääb muidugi, kui paljud jutu adressaatidest tundnuks ära „Inetu pardipoja“ ja „Põial-Liisi“ autori.

Olemegi jõudnud küsimuseni „Mida teha?“. Kokkuvõtteks paar seisukohta, mida palun toetada või tagasi lükata.

1. Eesti keel on ladina tähestiku täieõiguslik kaasomanik, seetõttu nimetab hea eesti keele kõneleja avalikus suhtluses ladina tähti nii üksikult (nt nimetähtedena) kui ka tähthaaval loetavates lühendites **eesti keele normi kohaselt**.
2. Vähesed erandid tuleks esitada lõpliku loendina. Et piibissiisid ei kasutataks nuiana normingu jalust maha löömiseks.
3. Normingu tuleks esitada selgesti väljendatuna. Muu normi puudumine ÕS-i tähenimetustes näib ebapiisav.
4. Kunstitaotluslike tekstide esitamisel on loomulik sallida eripüüdusi, nt ehtsuse poole, tegelase iseloomustamiseks jne.

Rääkida ei tasu normivälistest aladest (släng, reklaamiloitsimine jms – siin võiks iga keele pärast muretseja end vajaduse korral rahustada Johan Kõpu vahendatud Jan Kvačala vormeliga *quale vinum, tale latinum*²). Släng on selle rääkijate omavaheline asi. Reklaamitellija aga vahetab elltšitava agentuuri välja, niipea kui taipab, et laiem publik ei tunne suure tsiiitsitamise tagant tema firmat ära ja raha on makstud ilmaasjata.

HEIDO OTS,
tõlkija ja toimetaja

¹ Henn Saari sõna mitte eriti mõistliku, kuid umbrohuna leviva keelekombe kohta.

² Vt **J. Kõpp**. Mälestuste radadel 2. Tallinn 1991, lk 45–46.

Seal on juttu Ungari suurnikust, kes olevat võõrustanud kõrget katoliku vaimulikku ja pakkunud külalisele oma keldritest mitut veini. Kui külaline – ameti järgi ju eeldatavasti hea ladina keele oskaja – oli hinnanud esimese keldri veini *bonus vinus* (markeerides ühes praegu siin enam tuntud geenusekeeles: *хороший вин*), teise oma *bonus vinum* (*хороший вино*) ja alles viimases keldris pakutut korrektelt – *bonum vinum* (*хорошее вино*), olevat ungarlane sõandanud küsida, milles asi. Ja vastus siis olevatki olnud selline, nagu ülemaal kirjas: *nagu vein, nii ka keel*. Sant vein ei vääri heas keeles kiitu.

TULEB, VÕIB, ON SOOVITATAV

Arvutieelsel ajastul olid seaduseelnõu koostaja ja keeleteoimetaja kontaktid tihedamad ja vahetumad. Asju arutati enamasti ühise laua taga. Probleeme lahati koos: esitati põhjendused, arutati, vaieldi ja jõuti tavaliselt töö käigus ka lahendusteni. Nii said paremini selgeks mõttekäigud ja taustmotiivid. Kasu oli mõlemapoolne: keeleteoimetaja sai aimu õigusmõistetest ja juristid suhtusid keelekõnõunustesse vägagi tähelepanelikult. Püsivalt päevakorral olevaid, lahendamist vajavaid probleeme peale mõne üksiku sellest ajast ei mäletagi.

Arvuti tõi kaasa tehnilise progressi. Töö muutus tõhusamaks, infovahetus kiiremaks ja tähtajad lühemaks. Kogu suhtlus kolis arvutisse. Nüüd ei ole enam harvad need juhtumid, kus kõrvaltoas istuv kolleeg soovib „homseks“ oma 150-leheküljelise suhteliselt keeruka õigus teksti toimetamist. Aega kohtuda ei ole, sest kolleeg on hõivatud juba muude probleemidega. Keeleteoimetajale jääb üks võimalus – lisada redigeeritud tekstile oma kohenduste kirjalik kommentaar. Seda, kui palju sellest vaevast kasu tõuseb, võib vaid umbkaudu ette kujutada.

Neid, aastatega sahtlipõhja kogunenud kommentaarivaid kirjatükke üle lugedes võib ütelda, et kolleegide-juristide tähelepanu on juhitud enamasti ühtedele ja samadele asjaoludele. Kuigi tekstid on olnud vägagi erinevad, on näpunäited olnud ikka ühesugused ja refräänina kordunud.

Mis on olnud põhiteemad?

1. Õigusakti pealkiri

Seaduste, määruste ja muude õigusaktide nimetusi (pealkirju) on aegade jooksul kirjutatud mitmeti: nii esisuurtähega kui ka väikese algustähega, jutumärkides ja ilma. Viimasele ajale on omane võimalikult ökonoomne ja otstarbekas kirjutusviis, mis tähendab hoidumist ülearustest jutumärkidest ja põhjendamatu suurtähe kasutusest ning erandite vältimist. Selle kohaselt tuleks seaduste ja rahvusvaheliste konventsioonide või lepingute nimetused kirjutada väikese algustähega ja jutumärkideta.¹

¹ Selline otsus tehti juba 1983. aastal toleaeegses ametkondadevahelises seadusandlike aktide terminoloogia komisjonis. Otsus oli jõus kuni 28. septembrini 1999, mil Justiitsministeerium kehtestas oma, üldistest tavadest erineva normitehnika eeskirja. Selle kohaselt nõuti eelnõude koostajatelt, et seaduse nimetus tuleb kirjutada nagu teose pealkiri, s.o jutumärkides ja esimene sõna suure tähega. Tekkis segadus, sest Riigikogus kehtis vana kord ja sealsed toimetajad pidid Riigikokku jõudnud seaduseelnõude nimetused selle kohaselt ümber tegema.

Ka teistele, nt inglise või saksa keelele omane õigekirjutustraditsioon on avaldanud oma mõju. Laialt on levinud ilma jutumärkideta, kuid esisuurtähega nimevariant.

Uus, Justiitsministeeriumis koostatud „Normitehnika käsiraamat“ (2003), mille ilmumisel kaotas kehtivuse 1999. aasta eeskiri, aktsepteerib jutumärkideta väiketähelise nimetuse kasutust.

Sellekohane mõttevahetus on ilmunud 2001. aasta Õiguskeeles nr 2, lk 48–55.

Näiteks *maareformi seadus, pensioniseadus, kodakondsuse seadus, riigieelarve seadus; autoriõiguse Genfi konventsioon, tööstusomandi kaitse Pariisi konventsioon*. Erandit ei tohi teha ka *põhiseadusele*. Ka see, kuigi väga oluline õigusakt, tuleb kirjutada väikese algustähega.

Analoogiliselt teoste pealkirjadega tuleb tekstis jutumärgistada määruste, korralduste, seadluste pealkirjad, mis on pikemad ega liitu süntaktiliselt sujuvalt akti liiki tähistava sõnaga *määrus, otsus* vms.

Näiteks *Eesti Vabariigi valitsuse 8. mai 1992. aasta määrus nr 143 „Maa asendamise, ostmise ja rentimise kord“*.

2. Lühendid

Sageli kasutatakse pikemate nimetuste asemel lühendeid. Nii saab kokku hoida täheruumi, kuid tekstist arusaamine võib muutuda keerulisemaks. Eriti siis, kui lühend on vähetuntud või loodud konkreetse kirjutise tarvis.

Ministeeriumi juristid ja Õiguskeele toimetis on üldsuse soove arvestades koostanud **seadusnimetuste lühenditeloetelu**.² Üldise tava kohaselt ei kasutata lühendeid seaduse tekstis, küll aga seletuskirjas vm. Soovitav on lisada lühendile sidekriipsu abil tüvevokaal ja käändelõpp, nt *TLS-is, AÕS-iga*. Ilma käändelõputa kasutatakse lühendit üksnes puhtakujulise viite puhul: *VÕS § 126 lg 6 p 4*.

Omaette teema on võõrlühendid. Et osa õigusaktidest tuleb tõlkida, siis on mõistetav ka soov algallikale toetuda. Lühendeid ollakse valmis üle võtma algkujul ja pikkima neid eestikeelse teksti. Kui tegemist on ühe või kahe lühendiga, mille sisu on korralikult avatud ning kui see lühend on rahvusvaheliselt tuntud ja laialt kasutusel, võiks sellega leppida. Kui aga võõrlühendeid on rohkem ja nad on väga spetsiifilised, on kaks võimalust: kas loobuda võõrlühendist ja asendada see eestikeelse terminiga või moodustada eestikeelse termini põhjal eestikeelne lühend ja kasutada seda.

3. Esiletõststud

Tihti tekib vajadus eristada termineid ja väljendeid muust tekstist. Arvutieleksel ajastul kasutatakse selleks jutumärke. Tarvitseb vaid sirvida vanemaid keelekäsiraamatuid, et veenduda, kuivõrd laialdaselt neid omal ajal kasutati.

Viimasel ajal on hakanud üha enam levima tava eristada esiletõstmisvääraseid sõnu või tekstilõike erikirja abil. Kõige sagedamini kasutatakse sel puhul kursiivi. Eelnõu, seega ka seadu-

² Vt Õiguskeel 2002, nr 3, lk 47 ja nr 4, lk 32; 2003, nr 2, lk 48; 2004, nr 1, lk 39. Lühendid on ka Justiitsministeeriumi kodulehel.

se tekstis on hakatud terminite eristamiseks kasutama jutumärkide asemel kursiivi. Siinses ajakirjas on kursiivi kasutatud veelgi rohkem – ka muude väljendite ja näidetena mõeldud tekstilõikude puhul.

4. Eitus ja jaatus

Et saada lahti ebasoovitavast *mitte*-konstruktsioonist, tuleks kaaluda muid väljendusvõimalusi. Vahel aitab antonüümi kasutamine, vahel jaatava kõne eitavaks muutmine, vahel ulatuslikum ümbersõnastamine.

Näiteks

mittevastavus seadusega > *vastuolu seadusega*

täidab mittenõuetekohaselt > *ei täida nõuetekohaselt*

mittetäitmine > *täitmata jätmine*

mitte kvaliteetne > *ebakvaliteetne*

mitteseotud > *sidumata*

nõuete mittejärgimine > *nõuete järgimata jätmine* või *nõuete eiramine*

tahteavaldus on tagasivõetamatu > *tahteavaldust ei saa tagasi võtta*

... sellest tulenevalt *korraldab* kriminaalasja materjalidega tutvumise, sh toimiku paljundamise *mitte* uurimisasutus, vaid prokuratuur > ... sellest tulenevalt *ei korralda* kriminaalasja materjaliga (ainsus on parem) tutvumist, sh toimiku paljundamist uurimisasutus, vaid prokuratuur

säte on mitteregulatiivne > *säte ei ole regulatiivne* (reguleeriv, juhislik, normatiivne)

mittejäustunud kohtuotsus > *jõustumata kohtuotsus*

tunnistaja mitteilmumine > *tunnistaja ilmumata jäämine*

mitteprognoositav > *prognoosimatu*

mittealustamine > *alustamata jätmine*

mittesalastatud > *salastamata, avalik*

ja ei = ega

... *peab vastama ja ei tohi...* > ... *peab vastama ega tohi...*

5. Sõnade tähendus

Paronüümia³

Eesti keeles on lihtne luua liidete abil uusi sõnu. Nii ongi tehtud ja kerge vaevaga saadud uute mõistete tarvis sobivad sõnad. Sellel meetodil on aga ka varjupool: ühe tüve tuletusalusena ületarvitamise tõttu on tekitatud hulk paronüüme ehk väliselt sarnaseid, kuid erineva tähendusega sõnu. Nende eristamisel saab abi „Eesti keele sõnaraamatust ÕS 1999“ ja „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatust“. Need peaksid olema iga keelekasutaja käeulatuses.

³ Paronüümide kohta vt täpsemalt „Ametniku keelekäsiraamatu“ (2000 ja 2003) asjakohast lisa.

Näiteks

enamik 'suurem osa', nt *enamikul juhtudel*

enamus 'arvuline üleolek', nt *enamusvalitsus (mille moodustab enamuse saanud partei)*

hüvis 'aineline vara; mingi tarbe rahuldamiseks loodu', ei ole *hüvitis*

hüvitis 'kahjutasu, kompensatsioon'

hüvitus 'hüvitamine, kompenseerimine'

hävima 'otsa või hukka saama'

hävinema 'järk-järgult, vähehaaval hävima'

juhtum ehk **juht** (om: juhu), nt *erandjuhtum, erandjuht, õnnetusjuhtum, vahejuhtum, juhul kui...*

juhus 'ettearvamatu sündmus või olukord'

järgi 'kohaselt, abil, põhjal, alusel'

Seaduse järgi, st seaduse alusel, kohaselt

järele

järelevalve, küsida järele

kestus 'vältus, aegpikkus'

kestvus 'vastupidavus, püsivus'

Õige on **kestusleping**

käsitama 'aru saama, mõistma'

käsitus 'arusaam, mõistmine, kontseptsioon'

käsitama 'arutama, analüüsima'

käsitlus nt *teemakäsitlus*

määrama 'kindlaks määrama'

määratlema 'defineerima, mõistet piiritlema', ei ole: *kindlaks määrama*

Nõuded ei ole määratletud, vaid (kindlaks) määratud

määratlus = *definitsioon*

salvestis 'dokumendile või mäluseadmesse jäädvustatud info'

salvestus = *salvestamine*

Muud tüüpeksimused

tagajärg ~ *tulemus*

tagajärg

Kuriteol on rasked tagajärjed; õnnetuse tagajärjel

tulemus 'taotletud tagajärg', nt *katsetulemus, mõõdetulemus*

täiendav ~ lisa-

Täiendav kohustus, kokkulepe, kriteerium, kulu, küsimus, nõue, tingimus, vastutus ...>
lisakohustus, lisakokkulepe, lisakriteerium, lisakulu, lisanõue, lisaküsimus, lisatingi-
mus, lisavastutus ...

Täiendama ja lisama ei ole sünonüümid

hetk, ajahetk, ajamoment > aeg

Nõude tekkimise hetkel > ... tekkimise ajal

alates ajahetkest, mil... > alates ajast, mil...

Hetk on kujunenud moesõnaks, mis tundub olevat täpsem kui aeg

Hetkesidevahend > kiirsidevahend

peale ~ pärast

peale = lisaks (millelegi)

pärast – 'ajaliselt hiljem'

Peale lepingust taganemist > pärast lepingust taganemist

6. Võõrsõna ja omasõna

Omasõna on tavaliselt parem.

Näiteks

efektiivsus > tõhusus, efektiivne > tõhus

eksisteerima > (olemas) olema

obligatoorne > kohustuslik

optimaalne variant > parim variant

reaalne > tegelik

redaktsioon > sõnastus

situatsioon > olukord

tugifunktsioon > põhiülesanne

* * *

Kokkuvõtteks tuleb korrata, et lingvistide ja juristide koostöö on väga vajalik. Arvamus, et kõik seaduseelnõude kirjutajad on kõrgharidusega ja pädevad otsustama ka keeleprobleemide üle, ei saa tõsiselt võtta. Ettevaatusega tuleb suhtuda ka soovi heita kergekäeliselt kõrvale või asendada uutega varem välja kujunenud terministandardid. Eesti Standardikeskusel tuleks tagada tasuta juurdepääs kõigile terministandardeile. Olgu muude standarditega kuidas on, kuid terministandardid kui rahvuskeele osa ei saa olla eraomanduses.

AIME VETTIK,
Õiguskeele tegevtoimetaja

TÕLKIJA JA KEELED

Küllap on sellest ajast peale, kui tõlkima hakati, ikka mõeldud, mida tõlkija teadma ja oskama peab.¹ Väga sageli on arvatud, et piisab sellest, kui tõlkija valdab võõrkeelt, millest tõlkida tuleb. Seetõttu on tõlkija otsimisel sageli ainus kriteerium võõrkeelte valdamine. Tõsi, võõrkeeleoskus on äärmiselt oluline, kuid igast võõrkeeleoskajast ei saa tõlkijat. Head tõlkijat eristab halvast eelkõige hea emakeeleoskus, mis võib olla olulisemgi kui võõrkeelte perfektne valdamine. Asjatundjad ei kahtle selles enam ammu, kuid leidub veel palju neid, kes seda ei mõista.

Nii juhtus näiteks mõnikümme aastat tagasi Gruusias (tollal veel Gruusia NSV-s), kui seal tõlkeasju arutati ja leiti, et gruusia kirjandust tõlgitakse vene keelde viletsasti. Otsustati saata hulgake grusiini tudengeid Moskvasse vene keelt õppima, et nad pärast selle keele omandamist hakkaksid gruusia kirjandust vene keelde tõlkima. Kuid sel moel satuti üleüldise naeru alla, sest asja tulnuks ajada vastupidi: tulnuks kutsuda hoopis kirjanduslike eelustega vene tudengeid gruusia keelt õppima.

Aastad tulevad ja lähevad, veidi liialdades võiks isegi öelda, et aastatuhanded tulevad ja lähevad, aga võhiklus jääb. Vanas Egiptuses arvati, et võõra keele rääkimiseks peab olema keel teistmoodi suus. Grusiinide näite varal selgub, et nemad püüdsidki oma tudengite keele asendit muuta. Et kui grusiinide keelt vene moodi pöörata, küll nad siis vene keelde tõlkima hakkavad.

Seda aabitsatõde, et parimad eestindajad on eelkõige head eesti keele oskajad, hakatakse ajapikku mõistma. Aga veel ei mõelda kuigi tihti sügavamalt selle üle, missugune peaks olema tõlkija keeleoskuse tase. Sageli ei tulda selle peale, et eestindamiseks ei piisa ükskõik missugusest keeleoskusest, vaid et tõlkijal peab olema ka n-ö kirjanduslikku kuulmist. Tõlkija ei tohi olla keele solkija, vaid säilitaja ja arendaja. Teisisõnu – eestindaja eesti keele oskus peab olema kõrgel tasemel vähemalt neljas mõttes: see peab olema **aktiivne, stiilitundlik, koordinatiivne ja loov**.

Aktiivne keeleoskus tähendab seda, et tuntakse sõnatähendusi, õigekirja, fraseologisme ja nende tähendusi ning vallatakse korralikult eesti keele grammatikat. Näiteks eristab tõlkija sõnade *järel*, *järele* ja *järgi* tähendusi, ei kirjuta *anektoot* või *balett*, oskab eristada liht-, täis- ja enneminevikku ega lepi ainuüksi lihtminevikuga,² oskab käänata (nt *õlu: õlle*, mitte

¹ Vt ka U. Liivaku. Eestindamise aabitsatõdesid. – Õiguskeel 1996, nr 3, lk 33–35; U. Liivaku. Aape-tõlge ja mõttetõlge. – Õiguskeel 1996, nr 5, lk 15–17; K. Kerge. Õiguskeele õpetamisest. – Õiguskeel 1998, nr 1, lk 12–18; H. Konts. Veel kord tarbetekstide tõlkimisest ja tõlkijast. – Õiguskeel 2003, nr 1, lk 50–51.

² Mitte nii, nagu on kombeks ütelda Eesti telekanalites subtiitrite või dublaazi eestindaja kohta: kord *tõlkis NN*, kord *tõlkinud NN*. Esimene variant on ÕS-is antud looksulgudes, mis tähendab, et seda tuleb vältida.

õlu: *õlu*) ja pöörata (nt *veenma*: *veenis*, mitte *veenma*: *veenas*) ning sõnu õigesti moodustada (ei ütle *sadevesi*, vaid *sademevesi*, mitte *kontsertsaal*, vaid *kontserdisaal*). Ta teab, kus mingit väljendit kasutatakse (nt millal *tähelepanu juhitakse*, millal *tähelepanu pööratakse*). Asjatundlik tõlkija tunnetab, millal on vaja kasutada arhaisme, millal neologisme. Ta ei kasuta tänapäeva olusid kirjeldades arhaisme ega mõödaniku puhul neologisme (nt *elik* sobib ainult vanapärasesse, *eirama* ainult tänapäevasesse keelepruuki) ega reosta keelt tarbetute ja sobimatute uustuletistega.

Sõnade ja väljendite vananemine ning uute tulek on keerukas protsess. Tõlkija peab olema pidevalt kursis keele arenguga ning suutma seda kriitiliselt hinnata. Kõik elavad keeled muutuvad. Muutumine ongi elava keele tunnus. Ometi ei tähenda kõik muutused edasiminekut, mõned neist on väärarengud, mõned lausa ohtlikud. Halb on kõik see, mis suretab keele omapära. Nagu iga teise keele, nii on ka eesti keele väärtus eeskätt selles, mis temas on eripärast, sest erilisus rikastab maailma. See, mis mujal juba olemas on, vaid kordab rikasta.

Aktiivse keeleoskuse olulisi tunnuseid on ka suur sõnavara. Olenevalt eestindatavast tekstist peab tõlkija teadma ja kasutama rohkesti teisendsõnu, muidu jääb tõlge igavaks ja üksluiseks, vahel ekslikukski. Seadustes on sünonüümid üldjuhul tarbetud või siis haruldased, kuid ka seaduste eestindaja sõnavara peab olema suur, et leida just see ainuõige ja sobiv oskussõna, et määratlustes ja muus tekstis tabaksid kõik sõnad kümnesse.

Majakovskist võib arvata nii ja teisiti, kuid ühes oli tal tuline õigus. Ta tunnistas, et peab sageli läbi tuhnima tuhandeid tonne toorsõnamaaki, enne kui leiab selle ainsama õige sõna. Toorsõnamaagis tuhnimine kuulub ka tõlkija argitöö juurde. Kust aga saada seda rohket toorsõnamaaki ehk suurt sõnavara? Õigupoolest on selleks üksainus allikas – see on suur lugemus. Mitte igasugune lugemus, vaid hea tasemega eestikeelsele kirjandusele tuginev lugemus.

Raamatute lugemine kipub meil aga taanduma Internetis surfamise ees. On õige, et Internetis leidub palju informatsiooni, kuid see on enamasti toorinfo.

Mart Laar on arvanud: “Internet? On see oht? Ei – see on täiendus olemasolevale, selle laiendus. Mis raamatus on kõide, võib Internetis olla lehekül, aga need ei ole iial asenduskaubad... Internetis kasutatav keel oleks ja nagu ei oleks ka eesti keel. Meie ülesanne on hoolitseda selle eest, et kasutaksime ka Internetis ainult korralikku, tänapäevast emakeelt.”³ Arvo Valton arendab sama mõtet edasi: “On tõsiasi, et meie kõik siin ja enne meid mitmed põlvkonnad on vaimselt üles kasvanud ja elanud koos raamatuga. See on meie olemise tegelikkus, seda ei tule ei ülistada ega mõnitada.”⁴ Ja jätkab Peeter Torop: “Internet ja raamat on omavahel seotud, kuid pikkade tekstide lugemine Internetis muutub pigem nende eellugemiseks, mis annab impulsi sama tekst paberil muretseda.”⁵

³ M. Laar. Rahvas teeb raamatu. Raamat teeb rahvuse. – Raamatu osa Eesti arengus. Tartu 2001, lk 16–17.

⁴ A. Valton. Kultuurikeha ühisloomine. – Kloostrist Internetini. Tartu 2001, lk 229.

⁵ P. Torop. Interneti lugemine. – Kloostrist Internetini. Tartu 2001, lk 275.

Ei ole tähtis, kas lugemine on moes või mitte, kes tahab oma sõnavara arendada, olemaks professionaalne tõlkija, see on lausa kohustatud lugema, lugema ja lugema.

Stiilitundlikkus on oskus tarvitada sõnu ja väljendeid vastavalt stiilivaldkonnale ning kasutada üksnes eesti keelele omaseid väljendusvahendeid. Näiteks teab stiilitundlik tõlkija **ja milla** pidutsetakse, millal *pidu peetakse* ja millal *pidu pannakse*, ega ütle iialgi, et *peopanamist teostatakse*. Ta oskab vaheldada oma- ja võõrsõnu, eelistada omasõnu. Ta ei kasuta ametlikus tekstis *politseiniku* asemel *võmmi*, *kurjategija* asemel *pätti* ning eristab *parlamendi liiget parlamendi saadikust* ja *parlamentäärist*. Ta ei kasuta tehnikatekstis kord *detaali* – kord *nublakat*, kord *keeret* – kord *vinti*, kord *joonlauda* – kord *lineikat*.

Stiilitundlikkusse kuulub ka sõnajärje valdamine, mis näikse praegusel ajal kaunikesti käest ära olevat. Vale sõnajärg võib tekitada võimaluse mõtestada öeldut mitmeti. Näiteks räägiti ühes TV-reklaamis, kuidas *vahend katab täiuslikult halle juukseid*. Asja mõte aga on, et *vahend katab halle juukseid täiuslikult*. Või teine näide ajalehest, kus väide, et *Partsi sõim ei häiri*, annab mõistmiseks kaks võimalust: *teiste sõim ei häiri Partsi* ja *Partsi sõim ei häiri teisi*.

Koordinatiivne keeleoskus tähendab eeskätt seda, et osatakse vältida tõlgitava teksti algkeele mõju, s.t osatakse keeli lahus hoida. Kes on tõlkija, see ei lähe anglismide, russismide või germanismide libedale. Tõlkija ei eestinda *he is going – ta on minemas*, vaid olenevalt kontekstist, kas *ta läheb*, *ta on teel*, *ta on minekul* vm. Ei eestinda ka *ich will gehen – ma tahan minna*, vaid olenevalt kontekstist: *ma lähen*, *ma hakkam minema*, *ma hakkam astuma* vm. Ta moodustab väljendeid eesti keelele omaselt, nt *sõdis*, *relv käes*, mitte *relvaga käes*. Ja lausa mõeldamatu tundub talle lause: *ta lippas sealt minema muhuga peas ja lõhkise tagumikuga pükstega jalas*.⁶

Loovus on tõlkimisega paratamatus seoses. Kes on vähegi tõlkija, see on ka keeleteadlane. Esiteks juba seepärast, et ei tõlgita üksnes keelest keelde, vaid ka kultuurist kultuuri, teiseks sellepärast, et keelte struktuurid ja sõnamoodustusvahendid on väga erinevad.

Tõlkijate keeleteadluse ajalugu on väga pikk. Tõlkes kreeka keelest rikastasid ladina keelt, tõlkes ladina keelest saksa keelt, tõlkes saksa keelest on rikastanud eesti keelt. Pole vist eestindajat, kes poleks loonud uusi liitsõnu, sidunud mõne tuntud tüve külge uusi tuletusi, kasutanud sõnu tavapärasest erinevas tähenduses. Sõnaloo on vältimatu, kui eestindatakse uusi mõisteid ning täidetakse eesti keele mõistestiku lünki. See on lausa igapäevane töö nii teadus- ja tehnikatekste kui ka seadusi tõlkides. Ilmselge on, et selleks peab tundma asja, kuid valdama ka keelt, teadma, kas ja kuidas on mõistest enne räägitud, kuidas uus mõiste sobib seniste kilda jne. Selleks peab tundma sõnaloo põhitooneid ja olema kursis terminoloogiaga. Tõlkija leiab terminiloo alused Tiiu Ereli raamatutest.⁷

⁶ A. Murakin. Kas teelahkmed? – Tulimuld 1958, nr 2, lk 105.

⁷ T. Ereli. Eesti oskuskeel. Tallinn 1982; T. Ereli. Eesti keelekorraldus. Tallinn 2002.

Eestindaja peab võõrmõjusid vältima, samas ka teiste keelte varal eesti keelt rikastama. Vahel on selge, et see sõna või väljend eesti keelde ei kõlba. Vahel aga on tegemist otsekui kõiel või noateral kõndimisega. Siis on tark küsida nõu asjatundjatelt. Kõik eespool öeldu käib ühtviisi nii ilukirjanduslike kui ka muude tekstide kohta, teadustööd, ajaleheartiklid, reklaam- ja juriidilised tekstid kaasa arvatud.

Mil määral peab eestindaja tundma seda võõrkeelt, millest ta tõlgib? Algupärandi keele valdamise määra kohta on arvatud mitmeti. Äärmusliku näite esitab soome kirjanik Helvi Hämäläinen, kes kirjeldab romaanis “Kylä palaa” (1938) naist, kes soomendab prantsuse keelest, ilma et oleks iialgi prantsuse keelt kuulnud. Samas on neid, kes peavad piisavaks üksnes aktiivset, emakeelega enam-vähem võrdset võõrkeeleoskust. Küllap on tõe kusagil vahepeal. “Võiks öelda: tõlkija peab valdama algupärandi keelt sellisel määral, mis tagab tõlke adekvaatsuse. Seda pole väites nenditud, kas hästi või väga hästi, keskmiselt või kehvalt. Kriteeriumiks on ja jääb tõlge. Ja olgu ümberpanija enda mure, kui perfektselt ta algupärandi keelt valdab. Tõlkimisega on lugu nagu iga teisegi tööga: loeb tulemus, mitte nähtud vaev.”⁸

Vahest kõige tabavamalt on tõlkija võõrkeele valdamise määra nõude esitanud omaaegne tiptõlkija ja -toimetaja Otto Samma, kes on öelnud: “Nõnda siis peab tõlkija ennekoike hästi tundma emakeelt, kuid ta peab valdama ka keelt, millest tõlgib, sellisel määral, et ta mitte üksnes tekstist aru ei saa, vaid oskab ka vahet teha, kas autor kasutab üldtuntud kõnekäändu või on väljend autorile ainuomane. Teisiti öeldes: tõlkija peab suutma keele omapära eristada autori omapärast, tõlkima üldtuntud väljendit vastava keele omapärast lähtudes.”⁹

Tavaliselt valdab tõlkija mitut keelt. Eesti oludes on need eeskätt indoeuroopa keeled: inglise, prantsuse, saksa, vene. Eestindatakse ju enamik tekste just neist keeltest. Mitme keele valdamine hõlbustab tõlkimist, avardab tõlkija silmaringi, sugulaskeelte sarnasused ja erinevused lisavad “toorsõnamaaki”.

Ei tohi jätta märkimata sedagi, et eestindamine indoeuroopa keeltest on tõlkimine ühest keelkonnast teise, s.o ühte soome-ugri keelde. Tõlkimisel ühe keelkonna sisesi, nt saksa keelest inglise keelde või inglise keelest rootsi keelde, on probleemid mõneti teistsugused kui keelkondadevahelisel tõlkimisel. Rõhutagem eriti koordinatiivsuse olulisust. Germanismil vene või anglismil itaalia keeles on sootuks teistsugune kaal kui russismil või gallitsismil eesti keeles. Neid eestindades vältida on tähtsamgi kui ühest sugulaskeelest teise tõlkides.

UNO LIIVAKU,
saksa kirjandusklassika eestindaja

⁸ U. Liivaku, H. Meriste. Kuidas seda tõlkida. Järeltormatusest eestinduseni. Tallinn 1975, lk 76.

⁹ O. Samma. Hüva nõu ümber. – Looming 1972, nr 10, lk 1753–1754.

EESTI KOHANIMEKORRALDUSE KEERDTEILT. PILK KÕRVALT

Kohanimekorraldusest on Õiguskeeles varemgi kirjutatud. 1996. aastal ilmunud artiklis „Kohanimekorraldus meil ja mujal“¹ andis Peeter Päll lühiülevaate kohanimekorralduse õiguslikest alustest nii Eestis kui ka mõnes naaberriigis. Ma ei hakka kordama selles artiklis esitatut, vaid püüan lisada tausta ja põhimõtteid, millest nimekorraldajad alates 20. sajandi teisest poolest on lähtunud.

Kohanimekorralduses on kaks olulist printsiipi: õiguslik ja keeleline. Kohanimed „täidavad oma ülesannet seda paremini, mida täpsemad ja ühemõttelisemad nad on. Nimekorralduse eesmärk on aidata nimedel oma funktsiooni täita, sattumata seejuures vastuollu keelekorralduse üldiste taotlustega.“²

1996. aastal võeti Eestis vastu kohanimeseadus. 2003. aastal töötati välja selle uus versioon, mis hakkas kehtima 1. juulist 2004. Seadus määrab kohanimedele esitatavad nõuded, reguleerib nende ametlikku kasutamist ja järelevalvet selle üle.

Käesolevas kirjutises tutvustatakse lühidalt kohanimekorralduse keelelist külge. Vaadeldakse ainult eesti keeleala kohanimedega seonduvat, võõrnimede korraldamise küsimused jäävad siinsest ülevaatest välja.

Kohanimede õigekirjutuse üle on vaieldud kaua. Jakob Hurt kirjutas juba 1864. aastal: „Eestikeele nimed, olgu mis nimi tahes, peavad ka Eesti viisi kirjutatama, s.o nõnda, kuidas Eesti õigest kirjutamise seadused käsivad [— —]. Nimed, mis vana viisi puudulikult kirjutati, peavad uut viisi ümber kirjutatama, nii et nime kirjutamine ja väljaütlemine kokku käivad.“³

1911. aasta keelekonverentsil otsustati: „Maadeteaduslised nimed (maad, jõed, järved, linnad, mäed jne) tulevad muutmata kujul kirja panna... Eesti laadi tulevad ainult niisugused nimed kirjutada, mis meil juba omapäraliselt välja on arenenud; näit.: Jaapan, Hiina, Helvetsia, Inglis-, Prantsusmaa jne.“⁴

¹ P. Päll. Kohanimekorraldus meil ja mujal. – Õiguskeel 1996, nr 5, lk 40–45.

² P. Päll. Nimekorralduse probleeme. (1999. aasta keelekorralduse konverentsi ettekanne.) – Eesti Keele Instituudi toimetised 8. Tallinn 2001, lk 179.

³ E. Alender, K. Henno, A. Hussar, P. Päll, E. Saar. Nimekorralduse analüüs. Tallinn 2003, lk 34.

⁴ H. Saari. Kirjutaja eelmärkus 1992. – Nimekirjutusraamat. Tallinn 1993, lk 10.

Eesti kohanime õigekirjareeglid fikseeriti siiski alles 1932. aastal. Kohanimekorralduse varasemat perioodi on 1974. aastal käsitlenud Arnold Kask artiklis „J. V. Veski ja eesti kohanime ortograafia fikseerimine“. Ülevaade on antud ka raamatus „Nimekorralduse analüüs“.⁵

Üldiselt on vanemas kirjanduses käsitletud vaid üksiknime kirjutusviisi. 1958. aastal võttis Rein Kull teema taas üles artiklis „Eesti kohanime ortograafiast“, kus ta pidas vajalikuks Eesti kohanime normimist tüübi järgi.

Seoses Eesti asulanime korrastamisega nõukogude ajal on seda teemat hiljem käsitlenud Valdek Pall⁶ ja Jaak Simm.⁷ V. Pall peab oluliseks kohanime variantideta tarvitust. Normimisel tuleks arvestada nii kohanime murdekujuga kui ka kirjakeele traditsiooni, mingil määral etümoloogiat ja kuuluvust nimerühma ning ka eesti liitsõnaortograafiat. Oma 1971. aastal ilmunud artiklis sõnastab V. Pall ülesanded, mis tagavad kohanime läbimõeldud normimise. Selleks on tarvis materjali juurde koguda (mõeldud on Eesti Keele Instituudi ja Emakeele Seltsi kohanimekogude), määrata kindlaks normeerimise üldprintsüübid ja anda neid arvestavad üksiklahendused. Sellise töö lõpptulemusena nägi V. Pall võimalikult täielikku asula- ja tingimata ka teiste kohanime loendit, milles esitatud nimed oleksid juba vähemalt samaväärselt normiks kui õigekeelsussõnaraamatus antud eesti keele sõnad.

Teises, kohanime õigekirja käsitlevas artiklis (1976) fikseerib V. Pall Eesti kohanime normimisel arvestatavad asjaolud. Need on 1) nime kohalik murdeline kuju, 2) kirjakeele ühtsuse nõue, 3) nimetarvituse traditsioon, 4) nime struktuur ja 5) nime etümoloogia. Murdelise nime kohandamist kirjakeelele vastuvõetavaks peab V. Pall paratamatuks. Ta töötab välja ka murdeliste üksuste ülekandmise fonoloogilised ja morfoloogilised vastavused. Väärrib siiski märkimist, et juba tookord asetas V. Pall nime kohaliku murdelise kuju arvestamise ettepoole kirjakeele ühtsuse nõudest.

Tänapäevaks on Lõuna-Eesti, eriti Võrumaa kohanime puhul seoses entusiastidest huvigrupi tekkimisega kirjakeele ühtsuse nõue üha enam tagaplaanile jäänud. Ka Eesti põhikaardistamisel on võetud omaks soosiv suhtumine kohapealsetesse Lõuna-Eesti nimevormidesse, neid on kasutatud kaartidel. Sellest on lähemalt kirjutanud P. Päll.⁸

Võrreldes omariikluse esimese perioodiga, mil lähtuti just Eesti-identiteedi loomisest ja kirjakeele ühtsusest, on see suur muutus. See on tekitanud teoreetilise ebajärjekindluse, tõeses ühe Lõuna-Eesti murdepiirkonna teiste murdealadega võrreldes eriasendisse. Otse vastu-

⁵ Vt viide 3, lk 34–45.

⁶ V. Pall. Eesti kohanime ortograafia päevakorra. – Keel ja Kirjandus 1971, nr 3, lk 138–142; Eesti kohanime normimine. – Keel ja Kirjandus 1976, nr 8, lk 454–466 ja nr 9, lk 537–540.

⁷ J. Simm. Igal kohal oma nimi. – Keel ja Kirjandus 1976, nr 9, lk 556–557; Eesti asulanime sõnaraamat. – Keel ja Kirjandus 1979, nr 8, lk 492–493.

⁸ P. Päll. Võru keel kohanimes. (Lõunaeeesti keelest ja kirakeelest.) – Võro Instituudi toimetiseq 3. Tartu-Võro 1998, lk 61–67.

pidi Lõuna-Eesti kohanimedele on talitatud eestirootsi kohanimedega,⁹ mis on õigekirjutuselt lähendatud rootsi kirjakeelele, hoolimata rootsi idamurrukute hulka kuuluva eestirootsi murde traditsioonist, millest lähtus 1970. aastate norming. Seetõttu ei ole õige kõnelda eestirootsi nimede puhul algsete või vanade nimekujude taastamisest.¹⁰ Noarootsis lubati eesti- ja rootsikeelseid rööpnimesid, viimati mainitud taas rootsi kirjakeele pärasel kujul. P. Päll on tõstatanud ka küsimuse, et Peipsi-äärsed vene külad võiksid taotleda venekeelseid rööpnimesid, kuid ettepaneku saanud Kasepää vallavalitsus seda teinud ei ole.¹¹

Kaugemalt vaadates tundub, et nimekorralduslik mõte on teinud ringi: suure vaevaga on lahti saadud Eesti kohanimede kahe- ja kolmekordsusest (*Tallinn ~ Revel, Tartu ~ Dorpat ~ Jurjev*), samas on taas tekitatud uusi ametlikke rööpnimesid mujal. Väga raske on tõmmata piiri, millal rööpnime lubada, millal mitte. Kõrvaltvaatajale võib jääda mulje, et kõik sõltub mõne ametniku hoiakust ja suvast.

Kuuldavasti taotletakse Lõuna-Eesti keelele regionaalkeele staatust. Kui see korda läheb, miskeelseid nimesid ja kuidas siis eesti kirjakeeles normima hakatakse, kas kohalikke murdekeelseid nimekujusid või taasloodud võru kirjakeele nimekujusid? Teatavasti on võru kirja-keelest praegu kasutusel mitu varianti. Tulevik näitab.

Praegu püütakse murdekeelseid nimesid edasi anda veel kirjakeele vahenditega, välja arvatud kaartidel. Ollakse seisukohal, et „ametlikult määratud kohanimed (külanimed, vooluvete nimed) peavad kaardil olema ametlikul kirjakuul ja häälduspärane murdekuju võib olla antud sulgudes.“¹²

Ametlikult määramata kohanimede puhul on lubatud piirduda ainult murdelise nimekujuga. Põhikaardil on lubatud ka palatalisatsiooni märkimine *Kol'o, Toña*, kuid ametlikus kasutuses nõutakse kirjakeele vahendite juurde jäämist. Tegemist on kompromissiga eesti kirjakeele ja Võru murde joonte arvestamise vahel. Lubatud on vokaalharmonia märkimine *ä, ü, õ* puhul (*Härämäe, Küllätivä, Saarlāsõ*), ülipika *o* ja *e* kõrgenemise märkimine (*Suurõsuu, Viirksu*), nõrga astme afrikaadi (*Soekõrdsi*) ja kolmanda silbi alguskonsonandi nõrgenemise märkimine (*Sakudi*).¹³ Seni, kuni murdejooni tõepoolest edastatakse kirjakeele vahenditega, ei tohiks kellelgi midagi selle vastu olla. Muidugi suurendab see kohanimede varieerumist ja rööpnimede hulka. Henn Saari kirjutas veel 1993 „Nimekirjutusraamatu“ eessõnas: „Seega

⁹ Vt lähemalt **P. Päll**. Standardization of Estonian-Swedish toponyms. – Namn och språk i när och fjärran. Hyllningsskrift till Marianne Bloqvist den 24 september 2002. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitetet utgivna genom Mirja Saari. Redigerad av Ann-Marie Ivars under medverkan av Pirkko Lilius, Anne-Marie Londen och Mirja Saari. Helsingfors 2003, lk 25–34.

¹⁰ Vt ka viide 2, lk 179.

¹¹ Vt viide 2, lk 182 ja viide 3, lk 49.

¹² Vt viide 3, lk 46.

¹³ Sealsamas.

on rööpnimede olemasolu paratamatu ja normaalne, ehkki mitte tingimusteta ja igal juhul soovitatav nähtus. Rööpnimede juurdesoetamine tänapäeval aga ei ole otstarbekas.¹⁴

Eespool kirjeldatud rööpsused ei ole mingi kohalik väljamõeldis. Koos pehmemate väärtuste päevakorda tõusmisega on üles leitud ka põlisrahvaste keeled ja kohanimed. P. Päll on toonud näiteid autonoomsete piirkondadega riikidest.¹⁵ Soomeski antakse ametlikel kaartidel sulgudes saamikeelseid kohanimesid, ehkki ametlikud riigikeeled on soome ja rootsi keel. Nii et teatav rahvusvaheline eeskuju ja isegi surve on olemas. Imselt Soomest saabusidki uued tuuled ka meile.

Tuleb siiski tunnistada, et kirjakeele ühtsuse nõudest loobumine ja vaid ühe murdeala esiletõstmine on toonud kaasa teoreetilist ebamäärasust, et mitte öelda segadust. Rohkete rööpnimekujude käibeloleku tõttu ei tea õieti keegi, kuidas üht või teist Lõuna-Eesti kohanime kirjutada. Seega on raskendatud kohanime kasutus ja on saanud kannatada kohanime ühemõttelisuse printsiip. Mis üleminekuperioodi järel jääb, mis kaob, seda näitab aeg.

Seoses nimetarvituse traditsiooniga kerkib nimekorraldaja ette ka nime valiku küsimus. Kui 1970. aastail toimus külade liitmine – pealesunnitud maa-asulate korrastamise käigus pidi umbes 7400 küla asemel Eestis alles jääma vaid umbes 4000 – jäid nimevaliku ja kohanimede keelelise kontrolli probleemid tollaegse Keele ja Kirjanduse Instituudi toponüümikarühma kanda. Neid küsimusi vaagis oma 1976. aastal avaldatud artiklis Jaak Simm.¹⁶ Põhimõtteliselt eelistati siis laiemalt tuntud ja ajaloolise traditsiooniga kohanimesid, kusjuures täiesti keelevälistel praktilistel kaalutlustel püüti vältida korduvaid nimesid. Just see äratas rahva seas rohkesti pahameelt ja vastuseisu, sest ei mõistatud, miks kaotati elujõulise suure küla nimi ja asendati see mingi liidetava ääremaa paarist talust koosneva küla nimega (nt Läänemaa *Vanamõisa* asendati nimega *Paisumaa*). Nüüdseks on paljud tookord ametlikust käibest kõrvaldatud külanimed ennistatud.

Peatun lühidalt ka nime struktuuri arvestamise probleemidel. Suur osa eesti asulanimedest on elliptilised nimed, mida saab kasutada ilma liigisõnata, nt *Tartu*, *Koeru*, või siis omastavalise aluskäändega liitnimed või neist lühenenud omastavakujulised kohanimed, nagu *Kurressaare*, *Saadjärve* (külanimena), *Keava* (< *Kedenpää*), *Kiideva* (< *Kividepää*). Kuid on tekitatud ka teatav hulk noori etümoloogiliselt läbipaistvaid külanimesid (19. sajandi lõpul tekkinud külade ja 20. sajandi alguse asunduskülade nimed), nagu *Mäe*, *Jõe*, *Metsa*, *Mõisa*, mis tunduvad olevat nagu vähem kohanimed kui tavalised, vanade külade nimed. Nimelt tekitab probleeme nende külanimede käänamine. Vorme *Mäele*, *Jõele*, *Metsale*, *Mõisale* ei tajuks eestlane mitte küla-, vaid talunimedena, seetõttu tuleb käänamisel omastavalisele nimekujule lisada alati liigisõna: *Mäe külla*, *Jõe külla*, *Metsa külas*, *Mõisa külla*.¹⁷ Tundub,

¹⁴ Vt viide 4, lk 22.

¹⁵ Vt viide 1, lk 44.

¹⁶ J. Simm. Igal kohal oma nimi. – Keel ja Kirjandus 1976, nr 9, lk 556–557.

¹⁷ Vt ka M. Kallasmaa. Saaremaa kohanimed II. Tallinn 2000, lk 115–116.

et niisuguste nimekujude nagu *Mäe, Jõe, Metsa, Mõisa* jõudmine ametlikku kasutusse jootus sellest, et eesti kohanimedest puudus sel ajal ülevaade, nimede struktuur oli läbi uurimata ja üldlevinud oli väärarusaam, et kõik eesti kohanimed peavad olema genitiivis. Sõdadevahelisel ajal käis ajakirjas Eesti Keel täiesti tõsine arutelu riigi pealinna nimekuju genitiivseks (*Tallinna*) muutmise üle. 1970. aastate normimise käigus püüti anda niisugustele hilis-tele või kunstlikult tekitatud külanimedele käänamise hõlbustamiseks liitnime kuju: *Mäeküla, Jõeküla, Metsaküla, Mõisaküla*. Et varasemad nimekujud olid teataval määral juba kinnistunud, siis tekitas see nimede ennistamise kohalike aktivistide hulgas mõningast nõutust ja pahameelt. Tundub siiski, et nimekorraldajate jäämine nominatiivsete liitnimede juurde ka 1999. aasta ÕS-is on õigustatud.¹⁸

On kõneldud ka kinnistunimede (kohanimeseaduses *katastriüksuste nimed*) korraldamise vajadusest.¹⁹ Evar Saar nendib, et “maareformi käigus ametlikustatud nimed on nii keeleliselt kui ka sisuliselt väga ebahühtlased, nimevaliku põhimõtted ei ole algusest peale selged olnud ja üldises kohanimepildis torkavad just kinnistunimede silma oma erandlikkuse poolest”. E. Saar on kindlaks teinud järgmised probleemid:

- „1. Katastriüksustele, mille sisse jäävad vana, tuntud nimega talukoha hooned, on pandud uus, sageli väljamõeldud nimi, sest vana nimi on juba ära võetud. [---]
2. Katastriüksusele, mille sisse jäävad vana, tuntud nimega talukoha hooned, on pandud uus, sageli väljamõeldud nimi, sest omanikule pole vana nimi meeldinud või omanik on üle kandnud oma esivanemate talu hoopis teisest kohast. [---]
3. Jagunenud talud või ühe küla talud eristuvad vanades dokumentides ainult numbril poolest. Maareformi alguses tekkis hulgaliselt kinnistuid, kus mitme ühe küla kinnistu nime eristabki ainult number. Pärast kohanimeseaduse jõustumist ei asunud nimedele panema sõnalisi hargtäiendeid, vaid samanimelisuse vältimiseks täiesti uusi nimesid välja mõtlema.
4. Keelelised vead: vana kirjaviis, nimetavakuju, ümberkirjutusvead [---], eristava täiend sõna kirjutamine eraldi, mitte sidekriipsu abil.“

Võimalust nimevaliku ja -kasutuse mõjutamiseks näeb E. Saar selgitustöös, mida tuleks teha maakondade maakatastrites, lähtudes neljast põhimõttest: 1) vana talu hoonega või hooneasemega maatükid peaksid saama vana talunimega kooskõlas oleva nime, mis moodustatakse eristava täiend sõna abil; 2) uute eluhoonete nimevalikul järgitaks seni propageeritud põhimõtteid (2. novembril 1994 moodustatud kohanimekomisjonis koostatud talunimede korrastamise juhendi alusel); 3) ainult tootmishoonetega üksuste nimevalikul välditaks äriühingute nimede kasutamist; 4) hooneteta väikesed põllumaa- ja metsatükid võiksid jääda üldse ametliku nimeta, kui maatükk ei samastu mingi kindla nimega loodusesemega.

E. Saar paneb ette moodustada kinnistunimede kontrollimiseks kinnisturegistris või Maaameti kartograafiabüroos asjaomane osakond või ametikoht. Sel osakonnal või ametnikul peaks olema nimemuutmiste algatamiseks kohanimenõukogu volitus ja õigus kontrollida

¹⁸ Vrd ka viide 3, lk 45.

¹⁹ Vt viide 2, lk 182 ja viide 3, lk 52–53.

kinnistunimesid üle Eesti. Niisuguse struktuuri loomine on väga vajalik juhul, kui kinnistunimed tõesti tulevad kohanimedena keelekäibesse ega jää ainult pelgalt vähestesse juriidilise tähtsusega dokumentidesse.

Kinnistunimedega tegelemine on Eesti nimekorraldusele tõenäoliselt suur ja tähtis tulevikuülesanne. Senisest tööst on olnud kindlasti olulisim kohanimeseaduse väljatöötamine ja vastuvõtmine. Nüüd tuleb tegelda probleemidega, mille toob kaasa loobumine kirjakeele ühtsuse nõudest.

MARJA KALLASMAA,
kohanimeuurija,
Eesti Keele Instituut

KAASKÖRVALPILK KOHANIMEDE NORMIMISELE

Marja Kallasmaa ülevaade Eesti kohanimekorraldusest ärgitab mind seda kommenteerima, kuigi arvan, et nii see ülevaade kui ka sinne vastukaja on mõlemad vaid kõrvaltvaated ühele pikalt kulgenud ajaloolisele protsessile.

Ülevaates on küllalt kesksel kohal väide, nagu oleks uuemate nimekorraldussuundumustega taganatud kirjakeele ühtsuse nõudest. Näiteks tuuakse nii eestirootsi kui ka Võru kohanime uuemaid kujud. Jagaksin selle probleemi kaheks, sest eestirootsi nimed on keelises mõttes meile võõrkeelsed nimed, Võrumaa kohanimed aga (jätkuvatest diskussioonidest hoolimata) eestikeelsed nimed.

Ma ei arva, et rootsikeelsete kohanime esinemine Eestis rikuks kuidagi kirjakeele ühtsuse nõuet. Tõsi, eestirootsi kohanimed *Söderby*, *Förby*, *Norrby* jms ei ole eestikeelsed, ent me kasutame ka muid võõrkeelseid ladinatähelisi kohanimesid nende originaalkujul ega räägi nende puhul kirjakeele ühtsusest. Kirjakeele ühtsuse nõue ei tohiks kuidagi piiratud olla Eesti territooriumiga: nii nagu Eestis on ajaloolistel põhjustel võõrkeelseid nimesid, nii on ka Eestist väljaspool eestikeelseid kohanimesid (*Pihkva*, *Riia*, *Varssavi*, *Prantsusmaa*). Kindlasti ei ole võõrkeelsete kohanime levik Eestis sõltuv mõne ametniku soovast, sest kohanimeseaduse¹ § 9 lõige 3 ning § 11 lõiked 3 ja 4 annavad päris täpsed kriteeriumid, millest lähtuda. Esmane nõue on arvestada asustuspilti, mis oli kujunenud septembriks 1939. Pärast 1939. aastat algas Eestis asustuse vägivaldne muutmine. Seda alustas Eesti oma valitsus, kes oli Nõukogude sõjaväebaaside paigutamiseks sunnitud mitmest piirkonnast pagendama põliselanikke, nt Pakri saarte rootslasi. Väljaspool ajalooliste vähemuste piirkondi saaks võõrkeelseid kohanimesid tekkida vaid ajalooliselt põhjendatud juhtudel, kui kohanimenõukogu ja regionaalminister neid aktsepteerivad. Mõistagi ei tähenda see, nagu poleks probleeme, sest näiteks ajaloolise linnamõisakese *Rocca al Mare* nime kasutamine on ammu minetanud mõõdutunde ja see nimi on varjutanud paikkonna muud põlisnimed.

Ma ei ole päris nõus sellega, nagu oleks mingi vastuolo selles, et eestirootsi külanimed on praegu fikseeritud rootsi kirjakeele reeglite kohaselt, samal ajal kui Lõuna-Eestis on lubatud kohanimeses murdejooned. Esiteks on ka eestikeelsete kohanime normimisel paratamatult kujunenud see vahetegemine, et asustusnimed kui pika kirjaliku traditsiooniga nimed säilitavad sageli oma kirjakeelse kuju. Eestirootsi külanimedel on pikk traditsioon olemas, ent loodusnimede normimisel püütakse järgida kohalikku hääldust (Vormsil *Austurgrunne*, mitte *Östergrunder*; *Västurvike*, mitte *Västerviken*), nii nagu see ka eestikeelsete loodusnimede puhul sageli on. Selle poolest lahknuvad eesti kohanimekorralduspõhimõtted rootsi ja soomerootsi omadest. Selleks on ka kaalukaid põhjusi, sest paljudel loodusnimedel ei olnud

¹ Kohanimeseaduse uus variant jõustus 2004. aasta 1. juulil.

rootsi kirjakeeles pikaajalist traditsiooni kujunenud, eestirootsi keelepruuk erineb tuntavalt riigirootsi keelest ning lõpuks ei pääse mööda ka asjaolust, et suurem osa nende kohanime-
de tarvitajaid on tänapäeval eestlased. Muuseas, 1970. aastatel normitud külanimede *Söderbi*,
Förbi ja *Norbi* puhul ei lähtunud sugugi eestirootsi murdest, sest kohaliku häälduskuju järgi
oleksid need nimed pidanud olema *Seerbe*, *Feerbe* ja *Norbe*.

Mis puudutab Lõuna-Eesti, täpsemalt Võrumaa kohanimesid, siis siin võiks muidugi kirja-
keele ühtsuse küsimuse tõstatada. Ent tahaksin lisada teistsuguseidki seisukohti. Ülevaa-
tes on väidetud, nagu oleks Lõuna-Eesti murdepiirkond teiste murdealadega võrreldes eri-
seisundis. Seda kindlasti mitte, sest kohalikule häälduskujule vastavaid kohanimesid kohta-
me hulgaliselt ka näiteks hiljuti Emakeele Seltsi poolt väljaantud Kihnu raamatus. Kihnu
murrak kuulub Põhja-Eesti murdealale. Kohaliku häälduskuju kohased nimekujud on luba-
tud mujalgi, mitte ainult Võrumaal. Lõuna-Eesti kohanimed lihtsalt erinevad Põhja-Eesti
omadest sedavõrd, et torkavad rohkem silma. Lõuna-Eesti kohanimede kirjakeelestamine –
täpsem oleks öelda põhjaeestistamine – on nõudnud peamurdmist läbi aegade ning mingist
teoreetilisest järjekindlusest pole olnud põhjust rääkida ka varem. Ainus kindel seisukoht oli
see, et vokaalharmoniat kirjakeel ei kajasta. Ent see viis mõnikord ootamatutele lahendus-
tele, nt võrupärasest *Hüriväst* sai venepärane *Hürova*. Ülejäänud kohaliku keelekasutuse
tunnused esinesid siin-seal ka varem, kõiki ei suudetud või ei tahetud täielikult taandada.

Ei tahaks spekuloida teemal, mis saab siis, kui Eestis tekib näiteks Lõuna-Eesti regionaal-
keel. See teema läheb keeleteadusest ja nimeuurimisest välja. Praegune nimekorraldus põhi-
neb kompromissil, mis saavutati Võrumaa kohanimede Eesti põhikaardile kandmise problee-
me arutades Emakeele Seltsi keeleteoimkonnas 1995. aastal ja mis kinnistus 1996. aasta koha-
nimeseaduses. Kompromissidele on omane see, et nendega ei ole kunagi kõik täiesti rahul.
Kõige raskem küsimus oli siis ja on praegugi peenenduse märkimine Võrumaa kohanimes.
Siin nõustus keeleteoimkond pika ja tõsise arutelu järel Võru Instituudi seisukohaga, et võru-
pärasest nimedes on palatalisatsioon väga oluline nähtus ja eesti kirjakeele tavavahendite-
ga ei õnnestu seda adekvaatselt näidata. Seepärast on siis kaartidel *Mar'a*, *Kol'o* jms, mitte
Mar(j)a ega *Kol(j)o*. Võru Instituut omakorda nõustus sellega, et kohanimed pannakse kirja
eesti kirjaviisis, ilma *q*-ta ja *y*-ta. Näen selles kirjakeele ühtsuse minimaalsete nõuete taga-
mist.

PEETER PÄLL,
nimeuurija,
Eesti Keele Instituut

LOENGUD SEADUSEELNÕUDE KOOSTAJAILE

Käesoleva aasta kevadel korraldas Eesti Juristide Liit koostöös Riigikantselei ja Justiitsministeeriumiga kuueosalise loengusarja teemal „Õigusloome ja normitehnika: areng ja probleemid“. Sarja kavandamist ja programmi koostamist nõustasid meie juhtivad õigusloome-spetsialistid: „Normitehnika käsiraamatu“ üks autoreid ning TÜ Õigusinstituudi lektor **Raigo Sõlg**, Riigikantselei õigusloome osakonna juhataja **Jüri Heinla**, tollal veel Justiitsministeeriumi õigusloome asekanter **Julia Laffranque** ning ministeeriumi õigusloome osakonna büroo nõunik **Kaia Alasi**.

Kust selline idee?

Õigusloome on pärast Eesti riigi iseseisvumist üha hoogustunud: on vastu võetud hulk mahukaid seadusi, mis on kooskõlla viidud Euroopa Liidu õigusaktidega. Järjest rohkem ametnikke tegeleb eelnõude väljatöötamisega, Euroopa Liidu õigusaktide tõlkimisega ning meie ja Euroopa Liidu õiguse ühtlustamisega.

On selge, et õigusakti on võimalik järgida üksnes siis, kui see on arusaadav. Regulatsiooni mõistetavus sõltub suurel määral sellest, kui pädev on eelnõu koostaja normitehnikas ja kuidas ta oskab kasutada keelt.

Eelnõusid koostavatel ametnikel on tekkinud hulk praktilisi küsimusi. Eesti Juristide Liidu seminaridel oleme püüdnud käsitleda eelkõige neid probleeme, mida praktikud, sh õigusloomes osalejad oma igapäevatoos lahendama peavad. Olulised on ka kogemused, mida seminarides osalejad üksteisele jagavad.

Kõike seda arvesse võttes kujunes seekordse loengusarja põhiteemaks õigusloome ja normitehnika lähtealuste tutvustamine. Õppepäevadel olid kõne all õigusloome olemus ja üldpõhimõtted ning õigusloome korraldus ja õigusmenetlused, samuti probleemid, millega puutuvad kokku põhiseaduslikud institutsioonid.

Sarja avaloengus andis TÜ õigusteaduskonna professor **Raul Narits** ülevaate Eesti kui Euroopa Liidu liikmesriigi õigusloomest. Professor Narits toonitas muu hulgas seda, kui oluline on enne eelnõude koostamisele asumist analüüsida kõiki mõjureid.

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi nõunik **Katre Kont-Kontson** kõneles Riigikohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast kui ühest õiguse allikast. „Õiguse allikas saab materiaalses tähenduses olla küll vaid õigusnorme sisaldav akt, kuid angloameerika õigusruumis on õiguse allikana oluline ka kohtuotsus. Ka rahvusvahelises õiguses, eriti

inimõiguste valdkonnas, toimub osa õiguse arengust kohtupraktika kaudu, mistõttu seda tuleb arvestada riigisiseste otsuste tegemisel ja oma riigi õiguse kujundamisel. Riigisiselt on õigusaktidele hinnangu andmisel viimane sõna Riigikohtul. Seetõttu on tema lahendid oluline õigusallikas kohtute jaoks. Seadusandjale suuniseid andes kasutab Riigikohus põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse hoobasid,” ütles ta oma ettekandes. Ettekandja mõõnis samas, et õigusallikaks võib pidada ka õigusemõistmisega tegeleva organi sellist otsust, mis on oluline tõlgenduse põhjendusena. Teoreetiliselt võivad seega õiguse allikateks olla kõigi kohtuastmete otsused.

Õiguskantsleri nõunik, TÜ rahvusvahelise õiguse ja EÜ õiguse lektor **Lauri Mälksoo** andis ülevaate sellest, kuidas õigustloov akt peab olema kooskõlas põhiseadusega, välislepingutega ja Euroopa Liidu õigusega. Kes tagavad, et Eesti võetud väliskohustused oleksid vastavuses põhiseadusega? Esimene filter on liitumist ettevalmistanud ministeeriumid. Teine filter on ennetava normikontrolliga tegelev õiguskantsleri ametkond. Oma ettekandes rääkis Lauri Mälksoo sellestki, kuidas tagada, et Eesti seadused oleksid kooskõlas välislepingutega ja rahvusvaheliste tavadega.

Loengusarja avapäeva kõige praktilisemat laadi ettekandeks kujunes **Raigo Sõle** ülevaade taunitavast lähenemisest õigusloomele: igasugused raamseadused, deklaratiivsed sätted, üleregulatsioon, n-ö valdkonnaseadused jne.

Päeva lõpetas **Jüri Heinla** loenguga teemal “Õigusloome korraldus”. Ta tõi välja viis etappi, mis on iseloomulikud õigusloome protsessile. Need on algatamine ja väljatöötamise ettevalmistamine, eelnõu väljatöötamine, kooskõlastamine, vastuvõtmiseks esitamine ja vastuvõtmine ning avaldamine ja jõustamine.

Sarja teisel õppepäeval arutati põhjalikumalt õigusloome korralduse probleeme, mis eelmise loengupäeva lõpul olid üles kerkinud. Tollal veel Justiitsministeeriumi avaliku õiguse talituse nõunik **Anno Aedmaa** rääkis eelnõu väljatöötamise kavatsusest ning seletuskirja koostamisest. “Väljatöötamise kavatsuse kooskõlastamine on eelnõu väljatöötamise esimene etapp. Siis analüüsitakse eelnõuga saavutatavaid eesmärgi ning valmistatakse ette analüüsi tulemustest lähtuv kontseptsioon, mis esitatakse kooskõlastamiseks Justiitsministeeriumile,” rääkis lektor. Eriti toonitas ta vajadust leida vastuseid järgmistele küsimustele: kas valdkonda on vaja reguleerida, mis on reguleerimise eesmärk ning kuidas see on reguleerimisega saavutatav. Eelnõu väljatöötamise käigus areneb algne kontseptsioon edasi eelnõu seletuskirjaks. Milline peaks olema seletuskirja ülesehitus ja kvaliteet, ka sellest kõneles Anno Aedmaa üsna põhjalikult.

Sama teemat arendas edasi järgmine ettekandja, õigussotsioloog **Aare Kasemets** oma ettekandes õigusakti mõju analüüsist tulenevate nõuete täitmise vajadusest. Kahjuks on seni enne eelnõu ettevalmistamist sotsiaalõigusliku teabe kvaliteeti väga pealiskaudselt analüü-

situd. Kui palju üldse keskendutakse sellele, kas probleem on õiguslik, majanduslik, sotsiaalne, administratiivne, eelarveline või hariduslik? Milline on valmiva seaduse eesmärk? Vähe on käsitletud sedagi, kuidas seadused mõjutavad või muudavad sihtrühmade sotsiaalmajanduslikku olukorda. Jätkusuutlikku arengut väärtustav teadmispõhisuse poliitika vajab teostamiseks teavet ühiskonna iseregulatsiooni kohta. Aare Kasemetsa arvates on vaja korraldada sotsiaalteaduslikke uuringuid ja ekspertide ümarlaudu sellekski, et kaaluda võimalust mitte midagi teha või regulatsioone koguni vähendada.

Rahandusministeeriumi riigieelarve osakonna juhataja asetäitja **Juhani Lemmik** andis õppepäeval lühiülevaate sellest, kuidas seadusandlus on seotud riigieelarvega. Eelarvevahendid on piiratud, soovid aga suured. Ministrite motiivid oma eelistusi Vabariigi Valitsuses läbi suruda on tugevamad kui valitsuse tahe seda ära hoida. Probleem on selleski, et eelnõude kulukalkulatsioonid on nõrgad (seda toonitas ka eelkõneleja Aare Kasemets). Lahendus peaks Juhani Lemmiku sõnul peituma suhtumise muutuses, Riigikantselei ja Rahandusministeeriumi tihedamas koostöös, kulude hindamise paremas metoodikas ja ministeeriumide analüüsivõime kasvus.

Samal õppepäeval käsitleti ka kodanikuühenduste võimalusi osaleda seadusloomes. SA Eesti Õiguskeskus projektijuht **Ülo Siivelt** rääkis kodanikuühenduste seadusloomes osalemise mitmesugustest võimalustest, samuti eestkoste võimalustest, Eesti kodanikuühiskonna kontseptsiooni rakendamisest ning kodanike kaasamise põhimõtetest. Tutvustati Eesti Õiguskeskuse loodud virtuaalseid kommunikatsioonikanaleid seadusloomes osalemiseks, nagu Themist, kolmanda sektori kodulehte ja õiguslast aruteluforumit.

Loengupäeva lõpetuseks andsid **Raigo Sõlg** ja Riigi Teataja Kirjastuse asedirektor **Külli Koit** ülevaate sellest, milliseid võimalusi pakuvad ja milliste probleemidega maadlevad e-õigus ja Riigi Teataja elektrooniline väljaanne.

Loengusarja kolmandal päeval said ettekandeks sõna põhiseaduslike institutsioonide esindajad, kes arutlesid oma ametkonna õigusloomeprobleemide üle.

Õiguskantsleri asetäitja **Aare Reenumägi** nimetas probleemidena seadussätete ebaselgust, mõne valdkonna reguleerimiseks vajaminevate õigusaktide puudumist või asjakohaste aktide lünklikkust. Samuti nägi ta probleeme seaduse volituskorralduse eesmärkides ja ulatuses ning seadussätete vastuolus põhiseadusega.

Vabariigi Presidendi Kantselei õigusosakonna juhataja **Mall Gramberg** andis ülevaate Vabariigi Presidendi õigusloometegevusest – väljakuulutamisõigusest, seaduste põhiseadusele vastavuse kontrollimisest, vetoõigusest – ning loetles seaduste põhipuudusi, mille puhul on president jätnud seadused välja kuulutamata. Samuti rääkis Mall Gramberg otsuste ja käskkirjade vormistamisel kerkinud probleemidest.

Õigusloome ja normitehnika aktuaalsematest probleemidest Riigikohtu seisukohalt tegi sisuka ettekande põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi nõunik **Katre Kont-Kontson**. Lektor nimetas otsuste tegemisel kerkivad põhiprobleemid: menetlusseaduste ebatäpsus, menetlusnormide puudumine, normide ebaloogilisus ja liiga laiad volitusnormid. Otsuste menetlemise käigus on kõige probleemsem seaduse eesmärgi selgitamine ja taas kord mõjude analüüsi puudulikkus.

Selle loengupäeva teine pool erines mõnevõrra tavapärasest: nimelt avanes osalejatel võimalus tutvuda Tallinna Linnavalitsuse istungisaalis õigusaktide eelnõude elektroonilise menetlemisega Tallinnas. Volikogu ja linnavalitsuse õigusaktide menetlemise süsteemist andis põhjaliku ülevaate Tallinna linnasekretär **Toomas Sepp**.

Päeva lõpetas Riigikantselei õigusloome osakonna juhataja **Jüri Heinla**, kes rääkis Riigikantselei ülesannetest Vabariigi Valitsuse otsuste õiguspärasuse tagamisel. Tüüpilisemad probleemid, mis Riigikantseleis eelnõude läbivaatamisel ilmnevad, on Jüri Heinla sõnul eba piisav kooskõlastamine (eelno ei edastata e-õiguse kaudu või jäetakse valitsusvälistele isikutele üldse esitamata), kooskõlastaja vähene tähelepanu e-õiguse jälgimisel, puudulikud andmed seletuskirjas, liiga lühike *vacatio legis*, tarbetu kiirustamine eelnõu Vabariigi Valitsuse istungile esitamisega ja eelnõu vastuolu normitehnika nõuetega. Ühe sõnaga: on väga palju ja väga olulisi probleeme ning möödalaskmisi.

Sarja neljas päev oli täidetud aruteludega normitehnikaküsimuste üle. Päeva kaks lektorit **Raigo Sõlg** ja **Jüri Heinla** andsid kuulajatele teineteist täiendades hästi sisuka ja asjatundliku ülevaate seaduste pealkirja valikust, üldsätete reguleerimisalast, volitusnormidest (seaduse ja määruse vahekorras ja edasivolitamisest jm), samuti määruse eelnõu normitehnilistest erisustest ja rakendussätetega tekkinud küsimustest.

Eelnõu normitehnikat käsitleti ka sarja viiendal päeval. Lisaks seaduse muutmise seaduse eelnõuga ning viitamistehnikaga seotud küsimustele **Raigo Sõle** käsitluses rääkis Riigikohtu halduskolleegiumi kohtunik **Julia Laffranque** Euroopa Liidu õigusloomest ja Eesti osalemisest selles. Justiitsministeeriumi Euroopa Liidu õiguse ja välissuhete talituse nõunik **Kristel Aguraju** kõneles loengupäeva viimase ettekandjana Eesti seaduste Euroopa Liidu õigusaktidega ühtlustamise põhimõtetest ning normitehnika eeskirja kohasest viitamisest Euroopa Liidu õigusaktidele.

Loengusarja viimane õppepäev, mis toimus 30. aprillil, s.o päev enne Euroopa Liiduga ühinemist, oli pühendatud õiguskeelele ja -tõlkele. Arutleti selle üle, mis on ühist ja erinevat

üldkeelel ja õiguskeelel, kõneldi ajakirja Õiguskeel osast keeleprobleemide lahkajana. Räägiti sellest, mis saab eelnõust siis, kui see on jõudnud Riigikokku, ning käsitleti sedagi, milliste raskustega peavad rinda pistma õigustõlkega tegelevad inimesed.

Lektoritena esinesid sel päeval Justiitsministeeriumi õigusloome osakonna büroo nõunik **Aime Vettik**, Eesti Õiguskeele Keskuse toimetaja **Hille Saluäär** ja peaterminoloog **Hiie Tamm**, samuti Sotsiaalministeeriumi õigusnõunik ja keeleteoimetaja **Kristina Nõgols**. Euroopa Komisjoni õigusteenistuse tööst õigusaktide tõlkimisel tuli Brüsselist ülevaadet andma Euroopa Komisjoni õigusteenistuse õigustoimetaja **Eve Randvere**.

Õppepäevadel osalesid ministeeriumide, ametite, maavalitsuste ja kohalike omavalitsuste ametnikud, kelle ülesannete hulka kuulub ka eelnõude ettevalmistamine. Oli meeldiv tõdeda, et kuulajate hulgas oli ka õigusbüroode pidajaid ning era- ja avalik-õiguslike juriidiliste isikute juriste.

Loodame, et sellest ettevõtmisest tõusis tulu paljudele, et kohalviibinud said oma igapäeva-tööks asjalikke ideid.

MARGIT KIKAS,
Eesti Juristide Liidu
koolitusjuht

UUSI SEADUSNIMETUSTE LÜHENDEID

Õiguskeele numbrites 3/2002, 4/2002, 2/2003 ja 1/2004 on avaldatud loetelu toimetuse pakutud seadusnimetuste lühenditest. Loetelu ning lühendite moodustamise põhimõtted on täpsustatud kujul kättesaadavad ka Justiitsministeeriumi kodulehel <http://www.just.ee/index.php3?cath=6140>. Senised loetelud sisaldavad lühendeid nende seaduste nimetustest, mis on vastu võetud enne 2003. aasta lõppu. Alljärgnev täiendab lühendite loetelu Riigikogu X koosseisu poolt 2004. aastal enne sügise korralise istungjärgu algust vastu võetud seaduste nimetustega ja nende soovituslike lühenditega.

kaubandustegevuse seadus	KaubTS
majandustegevuse registri seadus	MTRS
Eestisse lähetatud töötajate töötingimuste seadus	ELTTS
riigi eraõiguslikes juriidilistes isikutes osalemise seadus ¹	REOS
Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seadus ²	ELÜPS
soolise võrdõiguslikkuse seadus	SoVS
üleliigse laovaru tasu seadus	ÜLTS
tolliseadus ³	TS
infoühiskonna teenuse seadus	InfoTS
looduskaitse seadus ⁴	LKS
loomade ja loomsete saadustega kauplemise ning nende impordi ja ekspordi veterinaarjärelevalve seadus	LKVetJS
biotsiidiseadus	BS
kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seadus	KrMSRS
hooneühistuseadus	HÜS
riigi õigusabi seadus	RÕS
kohaliku omavalitsuse üksuste ühinemise soodustamise seadus	KOÜS

¹ Jõustunud 16. aprillil 2004. Tunnistas kehtetuks riigi poolt eraõiguslike juriidiliste isikute asutamise ja nendes osalemise seaduse (REAS).

² Jõustunud 1. mail 2004. Tunnistas kehtetuks aiandustoodete seaduse (AiaTS) ja teraviljaseaduse (TVS).

³ Jõustunud 1. mail 2004. Asendab senise tolliseadustiku (TS), mis tunnistati kehtetuks 1. mail 2004 jõustunud Eesti Vabariigi Euroopa Liiduga ühinemisega seonduvalt seaduste ja nende sätete jõustamise, kehtetuks tunnistamise ja muutmise seadusega. Viimati nimetatud seadusega tunnistati kehtetuks ka tollitariifiseadus (TTS), enamsoodustusrežiimi tollimaksu seadus (ETMS), intellektuaalset omandit rikkuva kauba sisse- ja väljaveo tõkestamise seadus (IORTS), dumpinguvastane seadus (DVS) ja tollimaksuvabastuse seadus (TMVS).

⁴ Jõustunud 10. mail 2004. Tunnistas kehtetuks kaitstavate loodusobjektide seaduse (KLOS), ranna ja kalda kaitse seaduse (RKKS) ning loomastiku kaitse ja kasutamise seaduse (LKKS).